

CUMHURBAŞKANI İSMET İNÖNÜ'NÜN İLK İSTANBUL GEZİSİ VE DOLMABAĞÇE ÇAY ZİYAFETİ (2-7 MART 1939)

PRESIDENT İSMET İNÖNÜ'S FIRST ISTANBUL VISIT AND DOLMABAĞÇE TEA BANQUET (2-7 MARCH 1939)

SEDA BAYINDIR ULUSKAN*

ÖZ

İsmet İnönü, Cumhurbaşkanı ve Millî Şef kimliğiyle İstanbul'u ilk kez 2-7 Mart 1939 tarihleri arasında ziyaret etti. Yaklaşık bir hafta süren bu ziyaretin ilk iki gününde İstanbul esnafıyla bir araya geldi ve onların sorunlarını dinledi. Ardından da 4 Mart'ta şehrin üst düzey askerî ve sivil erkânına, basın mensuplarına Dolmabağçe Sarayında bir çay ziyafeti verdi. Bu ziyafete, Millî Mücadele ve Atatürk döneminde çeşitli anlaşmazlıklar nedeniyle siyasal alanın dışına itilmiş bazı muhalif isimler de davet edildi. İnönü, söz konusu çayda Rauf Orbay, Ali Fuat Cebesoy ve Fethi Okyar gibi eski dostlarıyla buluştu. Takip ettiği "huzur ve uzlaşma" politikasının sonucu olarak sonraki günlerde bu isimlere diplomatik vazifeler ve mecliste önemli görevler verdi. Gezi kapsamında İnönü, Çatalca ve Silivri köylüleriyle bir araya geldi. İstanbul Üniversitesini, Ayazağa Süvari Binicilik Okulunu ve Haliç Tersanesini ziyaret ederek yetkililerden bilgi aldı. Cumhurbaşkanı'nın bu ilk İstanbul gezisi şehir halkında heyecan ve memnuniyet yarattı. Basın, 26 Mart 1939 genel seçimleri öncesi İnönü'nün "Cumhurbaşkanı" sıfatıyla İstanbul'da yaptığı tetkik ve temaslara büyük ilgi gösterdi. Dönemin usta gazetecileri, İstanbul halkının yaşadığı sevince, İnönü'nün tutum ve açıklamalarına dair çok sayıda yazı kaleme aldı. Bu çalışmada, İsmet İnönü'nün ilk İstanbul gezisinin detayları, basındaki yankıları ve Dolmabağçe resepsiyonunun arka planındaki gelişmeler incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dolmabağçe Çay Ziyafeti, İnönü'nün İstanbul Gezisi, İsmet İnönü, İstanbul, Tek Parti Dönemi

ABSTRACT

İsmet İnönü visited Istanbul for the first time between 2-7 March 1939 as the President and National Chief. In the first two days of this visit, which lasted for about a week, he met with Istanbul craftsmen and listened to their problems. Then, on March 4, he gave a tea banquet to the high-level military and civilian officials of the city and press members at Dolmabağçe Palace. Some opposition figures, who were pushed out of the politics due to various conflicts during the National Struggle and Atatürk period, were also invited to this banquet. Accordingly, İnönü met with old friends such as Rauf Orbay, Ali Fuat Cebesoy and Fethi Okyar during the banquet. As a result of the "peace and reconciliation" policy he followed, he assigned these names as diplomatic missions and important duties in the parliament in the following days. Within the scope of the visit, İnönü met with the villagers of Çatalca and Silivri. He visited Istanbul University, Ayazağa Horseman Riding School and Haliç Shipyard and received information from the authorities. The President's first visit to Istanbul created excitement and satisfaction among the people of the city. The press showed great interest in the investigations and contacts that İnönü made in Istanbul as the "president" before the general elections on March 26, 1939. The outstanding journalists of the period wrote many articles about the joy of the people in Istanbul, the attitude and statements of İnönü. In this study, the details of İsmet İnönü's first visit to Istanbul, his impression on the press and background of the Dolmabağçe reception are examined.

Keywords: Dolmabağçe Tea Banquet, İnönü's First Istanbul Visit, İsmet İnönü, Istanbul, The Single-Party Period

* Doç. Dr., İstanbul Teknik Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, uluskans@itu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3809-5802.

Extended Abstract

Getting together with the people, listening to the problems of the citizens and seeking solutions to their problems, in short, "going towards the people" was one of the qualities of Atatürk's leadership. Trying to act with this understanding, İsmet İnönü, after being elected as president, turned his route to Istanbul after his tour of North Anatolia. İsmet İnönü visited Istanbul for the first time between 2-7 March 1939 as the President and National Chief. The program was meticulously prepared for the visit to be pleasant and productive. A comprehensive meeting was planned, embracing the people of Istanbul and giving positive messages to the society. In the first two days of this visit, which lasted for about a week, he met with Istanbul craftsmen and listened to their problems. Each occupational group had different problems and expectations. As in his previous visit, İnönü tried to understand and identify their problems by asking questions to the employees for two days. He listened to the problems of the employees and wrote down their demands one by one in his notebook. He promised them for seeking a solution to their problems. Then, on March 4, he gave a tea banquet to the high-level military and civilian officials of the city and press members at the Dolmabahçe Palace. According to the information in the press, the number of participants was close to two thousand. Some opposition figures, who were pushed out of the politics due to various conflicts during the National Struggle and Atatürk period, were also invited to this banquet. İnönü met with his old friends such as Rauf Orbay, Ali Fuat Cebesoy, Fethi Okyar, Salih Bozok, Cafer Tayyar Eğilmez, Ali İhsan Sabis, Cemal Pasha from Mersin, Salih Hulusi Pasha, one of the former grand viziers, Recep Peker, Hüseyin Cahit Yalçın during the banquet. The effort to make peace with the resentments did not end there. As a result of the "peace and reconciliation" policy he followed, he assigned these names diplomatic missions and important duties in the parliament in the following days. Within the scope of the visit, İnönü met with the villagers of Çatalca and Silivri. He visited Istanbul University, Ayazağa Horseman Riding School and Haliç Shipyard and received information from the authorities. The President's first visit to Istanbul created excitement and contentment among the people of the city. The press showed great interest in the investigations and contacts that İnönü made in Istanbul as the "president" before the general elections on March 26, 1939. The outstanding journalists of the period wrote many articles about the joy of the people of Istanbul, the attitude and statements of İnönü.

This study aims to look into the details of İsmet İnönü's first Istanbul visit, its reflection to the public and the Dolmabahçe reception by following the press of the period, and to examine the political atmosphere of those days and the developments behind the scenes. For this purpose, the questions to be answered are: How İsmet İnönü was elected president after Atatürk? What was the political atmosphere in the country when he took over the office for president in Çankaya? Why did he make his first visit to the North Anatolian region? What were the details of his tour program in Istanbul? Which messages did he give to the people of Istanbul, the craftsmen and university students? What distinguishes the Dolmabahçe Tea Banquet from other banquets? What were the reasons for the peace and reconciliation policy İnönü followed? The answers to these questions were answered through the information obtained by scanning archival documents, memoirs and mainly the press of the period, as well as printed studies. As a result of our research; it is seen that İsmet İnönü has been working hard since the first day he was elected president in order to keep his country alive in peace and tranquility, to consolidate his authority, and to identify the problems of the citizens and find solutions. He immediately went on country tours to strengthen his bond with the people, to meet them and to find a solution to their problems. In the background of his policy of reconciliation with the former opposition, to create an atmosphere of peace and reconciliation in the country before the coming war, to establish its authority by forming its cadre, to strengthen its National Chieftdom, not to leave any opposition power behind it, to expand the political base of the party by getting the support of those who are loved and respected in the society, and most importantly, there were reasons such as preventing Atatürk's person and the period from being discussed. As a result, this policy followed by İnönü served to consolidate his power, undisputable general presidency and national chieftdom. The Turkish Grand National Assembly, which consists of the candidates it determined in the 1939 general elections, is one of the most concrete examples.

Giriş

1938 yılının Ağustos ayı başlarında Atatürk'ün hastalığının yeniden nüksettiği haberleri daha önce çıkmış "halef" söylentilerini yeniden alevlendirdi ve iki hususun düşünülüp sorgulanmasına yol açtı. Birincisi, *Büyük Adam*'ın vefatı halinde yerine kimin geçeceği, ikincisi de bu durumun ülkede bir karışıklığa neden olup olmayacağıydı. Dünyanın hızla savaşa doğru sürüklendiği o günlerde, Atatürk'ten sonra Cumhuriyet rejiminin ve devrimlerin yaşatılması, güçlendirilmesi davasının geleceği ve dış politikada izlenecek yol haritasının tayini halef sorununun

çözümüyle doğrudan alakalıydı. Bu da tabii olarak gelişmelerin yurt içinde ve dışında yakından izlenmesine neden oldu.¹

Atatürk sonrası için konuşulan isimler arasında beş kişinin adı öne çıktı. Bunlar Fevzi Çakmak, Celal Bayar, Abdülhalik Renda, Fethi Okyar ve İsmet İnönü idi. O günlerde Çakmak Genelkurmay Başkanı; Bayar Başbakan; Renda Meclis Başkanı; Okyar da Londra Büyükelçisiydi. İnönü ise Eylül 1937’de Başbakanlıktan ayrıldığı² için aktif bir görevde bulunmuyordu. Fakat ismi geçenler arasında Çankaya’ya çıkma olasılığı en yüksek olanlar Çakmak ile İnönü idi. Herkesin beklenti içinde olduğu bu süreçte mesele sadece hükümet, meclis ve devlet adamları nezdinde değil, ordunun yüksek kademelerinde de önemli bir tartışma konusuydu. Hatta Genelkurmayda dar bir askerî kadronun katıldığı toplantıda “*yeni Cumhurbaşkanının TBMM tarafından seçilmesi ve ordunun bu seçimden uzak durması*” şeklinde bir karar alındığı Genelkurmay İkinci Başkanı Asım Gündüz tarafından Başbakan Celal Bayar’a iletilmişti. Bu karardan bir müddet sonra Orgeneral Asım Gündüz, Birinci Ordu Komutanı Orgeneral Fahrettin Altay’a söz konusu toplantıdan ve çıkan sonuçtan bahsetmiş fakat itirazla karşılaşmıştı. Çünkü Birinci Orduda, kolordu ve tümen komutanları ile yapılan toplantı sonucunda İnönü ismi üzerinde mutabık kalınmıştı. Bu süreçte Harp Okulu öğrencilerinin İnönü yanlısı bir tutum sergilemekten kaçınmadıkları ve komutanları tarafından da desteklendikleri görülmektedir. Bunun üzerine Asım Gündüz durumu Mareşale aktarmış ve İnönü’nün cumhurbaşkanlığı konusunda fikir birliğine varılmıştır. Mevcut eğilim Başbakanlık ve TBMM’ne de yansıtılmıştır.³

Ortaya çıkan tabloya rağmen Başbakan Celal Bayar, Mecliste çoğunluğun Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak’ın cumhurbaşkanı olmasını arzu ettiğini belirterek adaylığı için kendisini ikna etmeye çalışmıştır. Fakat Mareşal, cumhurbaşkanı olmak istemediğini Bayar’a açıkça söyleyerek bu öneriyi reddetmiştir.⁴ Hatta daha sonra Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya’dan gelen teklifi de kabul etmeyen Çakmak, Kaya’nın “*Kimi layık görürsünüz?*” sorusuna da “*İnönü*” yanıtını vermekten çekinmemiştir.⁵

İsmet İnönü’nün cumhurbaşkanlığına ordu ve meclisin çoğunluğu sıcak bakarken, buna karşı olan bir azınlık da mevcuttu. Bu grubun başını çekenler, “*Çankaya Çevresi*” olarak anılan Şükrü Kaya, Tefvik Rüştü Aras, Kılıç Ali, Ali Çetinkaya, Salih Bozok ve Hasan Rıza Soyak gibi isimlerdi. Amaçları İnönü’nün aday olmasını engellemektir.⁶ Hatta 1937’de görevden el çektirildiğinden bu yana İnönü ile aralarında kırgınlık olan Kaya ve Aras ikilisi, bir aralık onu Ankara’dan uzaklaştırmak için Washington Büyükelçiliğine göndermeyi denemiş⁷ fakat başaramamıştı. Muhalifler, tüm çabalarına rağmen İnönü’nün karşısına ordunun ve meclisin desteğini alabilecek güçlü bir aday bulup çıkaramadılar. Kendisine adaylık önerilen Fevzi Çakmak, milletvekili olmadığı⁸ ve ordunun başında kalmak istediğini gerekçe göstererek kendisine sunulan teklifi kabul etmedi. Celal Bayar, meclisin ve hükümetin emrinde olduğunu söylerken, *Çankaya Çevresi*’nin en kuvvetli adayı olarak gösterilen Abdülhalik Renda da teklifi kesin bir dille reddetti. Telaffuz edilen isimlerden sonuncusu ise o günlerde Londra’daki görevine dönmeyi geciktirerek İstanbul’da kalmaya devam eden ve böylelikle dikkatleri üzerine çeken Fethi Okyar idi. Fakat İngiltere ve Fransa dışişlerinin yazışmalarına da sıklıkla konu olan Okyar diğer adaylar kadar ilgi görmedi.⁹ Milletvekili olmayışının verdiği sıkıntının farkında olan Fethi Okyar, cumhurbaşkanlığı yarışında başarılı olamayacağını anlayınca geri adım attı. İnönü, hatıralarında Okyar’ın bu tutumunu “*Fethi Okyar, fitneye iltifat*

¹ Bilâl N. Şimşir, *Atatürk’ün Hastalığı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989, 77-78, 81.

² 1930’ların ilk yıllarında başlayan Atatürk-İnönü çekişmesi 1935 sonrası artarak devam etmiştir. İnönü, aralarındaki sorunu “yılların yorgunluğuna” bağlamış olsa da tartışmanın ana başlıklarını Hatay Meselesi, Atatürk Orman Çiftliği Olayı, Bira Fabrikası’nın genişletilmesi, dönemin Ziraat Vekilinin eleştirilmesi, İş Bankası ve Nyon Konferansı gibi önemli meseleler oluşturmuştur. 1937’nin Eylül ayında İnönü’nün Atatürk’e karşı sergilediği hırçın tavır ise onun başbakanlıktan el çektilmesini tetiklemiştir. Bunun üzerine Atatürk, II. Türk Tarih Kongresi için İstanbul’a gelirlerken kendisine “bir ara vermeyi” önermiş, gelişmeler basına İnönü’nün aşırı yorgunluk (sürmenaj) neticesinde istirahate çekildiği şeklinde yansıtılmıştır. Detaylı bilgi için bk. Hakkı Uyar, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, İstanbul: Boyut Kitapları, 1998, 328-333.

³ Cemil Koçak, *Türkiye’de Millî Şef Dönemi (1938-1945)*, Cilt 1, İstanbul: İletişim Yayınları, 1986, 133-134.

⁴ Koçak, *Millî Şef Dönemi*, 134.

⁵ Süleyman Kocabaş, *1923’den 2023’e Türkiye Türkiye Cumhuriyeti Devleti Tarihi V, İnönü Dönemi Millî Şef Yönetimi ve Demokrasiye Geçiş 1938-1950*, İstanbul: Bayrak Matbaacılık, 2009, 57.

⁶ Şerafettin Turan, *İsmet İnönü, Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000, 129.

⁷ İnönü, *Hatıralar*, 2. Kitap, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1987, 324.

⁸ 1924 Teşkilât-ı Esâsiyye Kanûnu, Madde 31: “*Türkiye Reiscumhûru Büyük Millet Meclisi Hey’et-i Umûmiyesi tarafından ve kendi âzâsı meyânından bir intihap devresi için intihap olunur. Vazife-i Riyâset yeni Reiscumhûrun intihabına kadar devâm eder. Tekrar intihap olunmak câizdir.*” Bk. Kemal Gözler, *Türk Anayasaları*, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, 1999, 73-79.

⁹ Turan, *İsmet İnönü*, 129.

etmedi" şeklinde yorumlamıştır.¹⁰ Görüldüğü üzere, Atatürk sonrası için yaşanan iktidar mücadelesinin en güçlü adayı İsmet İnönü idi. Tüm gelişmeleri evinden büyük bir sabır ve dikkatle takip eden Paşa da zaten bu durumun farkındaydı.

Atatürk'ün halefinin kim olacağı konusuna başta İngiltere ve Fransa olmak üzere pek çok ülke yakın ilgi gösterdi. Büyükelçileri kanalıyla da gelişmeleri yakından takip etmeye çalıştı. Bunlar içerisinde özellikle İngilizlerin Ankara Büyükelçisi Sir Percy Lorain'in Londra'ya gönderdiği yazılar hayli dikkat çekicidir. Çünkü İngiliz Büyükelçi, hastalık haberlerinin çıktığı ilk günden itibaren Londra'ya gönderdiği yazılarda İnönü'ye dikkat çekmiş ve oldukça isabetli yorumlar yapmıştır. Lorain yaptığı gizli yazışmalarda; Atatürk ölünce İnönü'nün Cumhurbaşkanı olacağını, onun "*bir nevi yedek kuvvet olarak*" durduğunu, "*yedekte hazır bekleyen tecrübeli bir devlet adamının Cumhurbaşkanlığı'na seçilmesinin "Başbakanlık'tan Cumhurbaşkanlığı'na getirilmesinden daha kolay olacağını"* belirtmiş, hatta "*İsmet İnönü'ye harcanmış bir kuvvet olarak bakmıyorum ve yeniden Başbakan olarak veya Cumhurbaşkanı olarak başa geçmezse, şaşarım*" şeklindeki ifadeleriyle de iddiasını sürdürmüştür.¹¹ Loraine'nin 1938'in Ekim ayında Londra'ya gönderdiği çok gizli şifreli telgrafta yer alan, "*Atatürk'ün halefi olarak her tarafta memnuniyetle karşılanacak olan, millet önünde muazzam popüleritesi bulunan ve çabucak otoritesini kurabilecek kimse İsmet İnönü'dür. Mareşal yeteri kadar güçlü karakter sahibidir, ama bu görevi isteyeceğini sanmam*"¹² şeklindeki ifadelerinden de İngilizlerin öngörülerinin ve beklentilerinin ilk günden itibaren İnönü'den yana olduğu ve kesin bir görüşe çoktan vardıkları anlaşılmaktadır.

Adaylık konusunun hız kazandığı Kasım ayına gelindiğinde Atatürk'ün durumu ağırlaştı. 10 Kasım 1938 Perşembe günü Dolmabahçe Sarayı'ndan gelen vefat haberi ise Türk milletini büyük bir yasa boğdu. 8 Kasım günü girdiği ikinci komadan çıkamayacağı kanısının oluşması üzerine 9 Kasım'da tüm milletvekillerinden hemen Ankara'ya dönmeleri istendi. Nitekim "*Atatürk'ten sonra bir iktidar boşluğunun veya kavgasının doğmamasına çalışan Bayar da onun vefat etmesinden hemen sonra Ankara'ya*" hareket etti. Bakanlar Kurulu o akşam bir değerlendirme toplantısı yaparken, anayasanın 33. maddesi gereğince Cumhurbaşkanlığı Vekilliğini üstlenmiş olan TBMM Başkanı Abdülhalik Renda da meclisi ertesi gün toplantıya çağırıldı.¹³

11 Kasım Cuma günü önce CHP grubu toplandı. Partinin cumhurbaşkanı adayını belirlemek üzere yapılan oylamada, 323 oydan 322'sinde İsmet İnönü'nün adı çıktı. Diğer oyun ise Yusuf Hikmet Bayur tarafından Celal Bayar'a verildiği anlaşıldı. Grup toplantısını saat 11.00'deki TBMM toplantısı takip etti. 387 milletvekillinden 384'ünün katıldığı meclisteki seçimde ise oyların tamamı İnönü lehine kullanıldı.¹⁴ Böylelikle Malatya Milletvekili İsmet İnönü, Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci cumhurbaşkanı seçildi. İnönü o günkü seçim hakkında hatıralarına, "*... İktidarda olmayan, hatta iktidar mevkiinde fikrini sevmedikleri, korktukları bilinen bir çekilmiş adamın getirilmesi rıza ile serbest rey ile yapılmış hakiki bir intihap olarak tarihe geçecekti*"¹⁵ notunu düşmüştür.

İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanı seçilmesinde ordunun eğilimi ve desteği elbette belirleyici bir unsurdu. Ancak mecliste çoğunluğun kendisini destekleyeceği söylenmesine rağmen Fevzi Çakmak'ın aday olmaması ve muhalifleriyle ortak hareket etmeyerek İnönü ile temasını sonuna kadar sürdüren Celal Bayar'ın sergilediği tavır da başkanlık mücadelesinin sancısız ve kolay bir şekilde atlatılmasında önemli bir etkendi.¹⁶ Bunların dışında, İnönü muhaliflerinin onun karşısına kabul görececek bir aday çıkaramaması, milletvekilleri ve parti bürokratlarının yıllar önce İnönü tarafından seçilmiş olması da bu süreci kolaylaştırmıştı.¹⁷

Seçim sonucunu evinde, Pembe Köşk'e gelen Renda'dan öğrenen İsmet İnönü, cumhurbaşkanlığı yemini etmek için hemen meclise gitti. Meclisin ikinci oturumundaki yemininden sonra da bir teşekkür konuşması yaptı. İnönü'nün cumhurbaşkanlığına seçilmesi dönemin basınında geniş yankı buldu ve yeni cumhurbaşkanından övgüyle söz edildi. Örneğin *Cumhuriyet* gazetesi başyazarı Yunus Nadi seçimin ertesi günü kaleme aldığı yazısında, "*Atatürk'ün prensiplerini en iyi bilen İsmet İnönü, Büyük Şef'in eserini olduğu gibi devam ettirecek cidden en seçkin devlet adamımızdır*"¹⁸ şeklindeki ifadesiyle; Abidin Daver de "*İsmet İnönü, Büyük Şef'in açtığı uğurlu*

¹⁰ İnönü, *Hatıralar*, 324.

¹¹ Şimşir, *Atatürk'ün Hastalığı*, 78-79.

¹² Şimşir, *Atatürk'ün Hastalığı*, 82-83.

¹³ Turan, *İsmet İnönü*, 129.

¹⁴ Koçak, *Millî Şef Dönemi*, 139-142; Turan, *İsmet İnönü*, 129-130.

¹⁵ İnönü, *Hatıralar*, 324.

¹⁶ Koçak, *Millî Şef Dönemi*, 135.

¹⁷ Eric Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, 268.

¹⁸ Yunus Nadi, "Atatürk ve İsmet İnönü", *Cumhuriyet*, 12 İkcinciteşrin 1938, 1 ve 7.

yolda, bu milleti en kuvvetli ve en emin olarak yürütmekte devam edecek olan tek adamdır. O, Atatürk'e halef olabilecek kudrette bir şahsiyet olduğunu askerî, siyasî ve idarî hayatının sayısız muvaffakiyetleriyle ispat etmiştir"¹⁹ sözleriyle, Atatürk'ün mirasını devam ettirecek tek ve doğru kişinin İsmet İnönü olduğunu vurgulamışlardır.

Küçük bir azınlık dışında, ülkede ve dünyada büyük memnuniyet yaratan seçim sonrasında Atatürk'ün cenaze töreni yapıldı. Büyük Önder'in naaşı 21 Kasım 1938'de düzenlenen bir törenle geçici istirahatgâhı olan Etnografya Müzesi'ne defnedildi. İsmet İnönü, törenin ardından hiç vakit kaybetmeksizin çalışmalarına başladı. Yeni Cumhurbaşkanı, "Türk milletinin dertlerini dinleyebilmek, bunlara çareler üretebilmek amacıyla" ilk yurt gezisine çıktı.²⁰ 6-13 Aralık 1938 tarihleri arasında gerçekleştirdiği Kuzey Anadolu gezisi kapsamında Kastamonu, Zonguldak, Bartın, Karabük ve Çankırı'yı ziyaret etti, önemli temaslarda bulundu. Bu gezi, onun için aslında iki açıdan önem taşıyordu. Birincisi, bölgeyi ziyaret etmeyi daha önce planlamış fakat 1937 Eylül'ünde görevden ayrılınca seyahati yarım kalmıştı. O yüzden ilk ziyaretini buralara yaparak, bir nevi kaldığı yerden devam ettiği mesajını vermek istemişti. İkincisi de cumhurbaşkanı sıfatıyla iç ve dış politika hakkında ilk siyasî konuşmasını bu gezide yapacak olmasıydı.²¹

İnönü beklenen konuşmasını, 9 Aralık 1938'de Kastamonu CHP İl Kongresi'nde yaptı. Söylevinin iç politikayla ilgili bölümünde parti anlamı, parti üyeliği ve parti rejimi ile CHP'nin vatandaşların sorunlarını çözme hedeflediği konuları üzerinde durdu. Konuşmasında,

"Unutmayınız ki, sınıf ve zümre farkı tanımaksızın büyük Türk milletinin yekpare bir insanlık ve medeniyet kütlesi olmasını ideal tutan Partimizin başlıca kuvveti, bütün vatandaşların muhabbet ve itimadı olduğu gibi başlıca vazifesi de, bütün vatandaşların hizmet ve ihtiyaçlarının teminidir. Parti azalığını, hususî menfaat mülâhazasına asla tenezzül ve müsaade etmeyen bir siyasî terbiyenin sıfatı ve şartı telakki etmek sayesinde, Partiyi, bütün vatandaşları kucaklayan büyük bir aile ocağı haline getirebiliriz. Şimdiye kadar aldığımız yol daha güçtü. Geçmiş partilerden yılmış olan Türk Milleti, Cumhuriyet Halk Partisinin hususî menfaatsiz ve vatanperverane çalışmasına itimat ettikten sonra siyasî hayatında huzur ve emniyet bulmuştur. Milletın kalbinde kazandığımız bu kıymetli itimadı gelecek zamanlarda daha ziyade artırıp yükseltmek başlıca hedefiniz olacaktır... İçerde, laik, cumhuriyetçi ve milliyetçi bir rejim, huzur ve istikrar içinde bütün vatandaşların samimi hizmetinden istifade etmek, vatani imar etmek, vatandaşların maddî ve manevî seviyelerini yükseltmek fikirleriyle meşbudur."²²

şeklindeki sözleriyle ilerleyen günlerde parti işlerine yöneleceğinin ve yeni bir dönemin başladığının ipuçlarını vermeye çalıştı. Nutkunun dış politikayla ilgili bölümünde ise milletlerarası ilişkilerin ana hedefinin barış olduğunu vurguladı. İnönü, benzer konulara 1939'un Mart ayı başında İstanbul Üniversitesinde yaptığı konuşmada da değindi.

Altı günlük Kuzey Anadolu gezisi boyunca vatandaşlarla doğrudan temas kurarak sorunlarını tespit etmeye çalışan İnönü, uğradığı köy, kasaba ve kentlerin sosyal ve ekonomik problemlerini dinledi ve bunları yanında taşıdığı not defterine tek tek kaydetti. İnönü'nün bu tavrı ulusal basında büyük ilgi gördü.²³

Yeni cumhurbaşkanının bu gezi sonrası attığı en önemli adım ise şüphesiz 26 Aralık 1938'de CHP Kurultayını toplamak oldu. CHP'nin I. Olağanüstü Kurultayı, yeni genel başkanı seçmek ve tüzükte bazı değişiklikler yapmak amacıyla toplandı. 375 milletvekili, 216 delege ve 7 valinin katıldığı kurultayda,²⁴ katılanlara Dâhiliye Vekili Refik Saydam'ın hazırladığı tüzük değişikliği dağıtıldı. Sunulan teklifte, Atatürk'ün *Ebedi Başkan*, yeni genel başkanın da *Değişmez Genel Başkan ve Millî Şef* olarak nitelendirilmesi önerilmekteydi. Nitekim söz konusu kurultayda önce tüzük değişikliğine gidildi ve ardından da İsmet İnönü oybirliğiyle *Değişmez Genel Başkan* seçildi ve

¹⁹ Abidin Daver, "Atatürk ve İnönü", *Cumhuriyet*, 12 İkinciteşrin 1938, 3.

²⁰ İsmet İnönü, cumhurbaşkanlığı süresince 188 farklı bölgeyi kapsayan 144 yurt içi gezisine çıkmıştır (*Cumhurbaşkanlığı Tarihi 1923-2005*, Ankara: Cumhurbaşkanlığı, 2005, 329).

²¹ Melih Tinal, "İsmet İnönü'nün Kuzey Anadolu Ziyaretine İlişkin Gözlemler (6-13 Aralık 1938)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10/52 (Ekim 2017), 436; Gezi hakkında daha detaylı bilgi için bk. Ahmet Gülen, "Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün İlk Yurt Gezisi ve Yankıları", *Ankara Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 67 (Güz 2020), 265-288.

²² "İsmet İnönü Kastamonuda mühim bir nutuk söyledi", *Akşam*, 10 Kanunuevvel 1938, 1 ve 8; "Cumhur Reisimizin Nutku", *Cumhuriyet*, 10 Birincikanun 1938, 1 ve 7.

²³ Tinal, "Kuzey Anadolu Ziyareti", 441.

²⁴ "C.H.P fevkelâde kurultayı toplandı", *Cumhuriyet*, 27 Birincikanun 1938, 1.

kendisine *Millî Şef* unvanı verildi.²⁵ Bundan böyle artık kendisinin üç sıfatı mevcuttu. Birincisi Cumhurbaşkanı, ikincisi Başkumandan, üçüncüsü de CHP Genel Başkanlığı idi. Birinci ve ikinci sıfatlarıyla daha önce millete ve orduya hitap etmişti.²⁶ Bu kurultayda yaptığı teşekkür konuşmasıyla da herkese üçüncü sıfatını göstermiş oldu.

Halkla iç içe olmak, vatandaşların dertlerini dinleyerek onların sorunlarına çareler aramak kısacası “halka doğru gitmek”, Atatürk’ün en önemli liderlik vasıflarından biriydi. Bu anlayış çerçevesinde hareket etmeye çalışan İsmet İnönü de cumhurbaşkanı seçildikten sonra gerçekleştirdiği Kuzey Anadolu gezisinden sonra rotasını İstanbul’a çevirdi. Cumhurbaşkanı sıfatıyla İstanbul’a yaptığı ilk gezi oldukça dikkat çekti. Önemli ziyaret ve görüşmelerin yanı sıra Dolmabahçe Sarayı’nda çok konuşulan ilginç bir buluşmaya ev sahipliği yaptı. Makalenin konusunu da işte bu gezi yani Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün 2-7 Mart 1939 tarihleri arasında gerçekleştirdiği İstanbul ziyareti oluşturmaktadır. Amacımız, bu ziyaretin ve özellikle de 4 Mart 1939’da Dolmabahçe Sarayı’nda davetli bir topluluğa verilen çay ziyafetinin detaylarını dönemin basınından takip ederek araştırmak, elde edilen bilgilerle o günlerin siyasî havasını ve perde arkasındaki gelişmeleri irdeleyebilmektir.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün İlk İstanbul Gezisi (2-7 Mart 1939)

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün İstanbul’u ziyaret haberleri 28 Şubat 1939 tarihinden itibaren basında yer almaya başladı. Ancak bu haberi kamuoyuna duyuran *Cumhuriyet*²⁷, *Son Posta*²⁸ ve *Haber Akşam Postası*²⁹ gazetelerinin gezi hakkında verdikleri ilk bilgiler hayli sınırlıydı. Adı geçen yayın organları konuyla ilgili olarak sadece, cumhurbaşkanının birkaç güne kadar İstanbul’a geleceğini, daha önceki seyahatlerinde olduğu gibi burada da temas ve tetkiklerde bulunacağını, mühim bir konuşma yapmasının muhtemel olduğunu, fakat kendisinin şehirde kaç gün kalacağını, programının ve İstanbul’dan Trakya’ya geçip geçmeyeceğinin belli olmadığını yazdılar.

Cumhurbaşkanının İstanbul’u şerefliendireceği haberlerinin basında geniş yer tuttuğu tarih ise 1 Mart 1939 Çarşamba günüydü. O günkü gazetelerde; İsmet İnönü’nün cumhurbaşkanı sıfatıyla ilk defa İstanbul’da misafir edileceği, Dâhiliye Vekili Faik Öztrak’ın önceki akşam hazırlıkları kontrol etmek üzere İstanbul’a geldiği ve kendisinin İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Dr. Lütfi Kırdar ile yardımcıları tarafından karşılandığı bilgisine yer verildi.³⁰ Gerçekten de Öztrak, 28 Şubat akşamı Ankara’dan trenle gelmiş, ertesi gün de Vali ve Emniyet Müdürü ile birlikte Dolmabahçe Sarayı’na giderek Millî Şef için ayrılan daireyi ve hazırlıkları gözden geçirmişti.³¹

Aynı gün (1 Mart), Başbakanlıktan İstanbul Valiliğine gönderilen şifreli bir yazıyla yetkililer de bilgilendirildi. Başvekil Refik Saydam imzalı şifreli yazıya göre; Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 1 Mart Çarşamba akşamı saat 22.00’de İstanbul’a hareket edecekti. Emniyet tertibatı haricinde merasim yapılmamasını emreden İnönü’yü valiler mensup oldukları vilayet istasyonlarında, İstanbul erkânı hükûmeti ve askeriyesi ise Haydarpaşa Garı’nda selamlayacaktı. Şef, doğrudan Dolmabahçe Sarayı’na geçecekti. Önceden görüşüldüğü üzere, kendilerine rıhtıma yanaşabilecek kabiliyette bir vapur tahsis edilecekti. 2 Mart Perşembe günü saat 15.00’ten itibaren, İstanbul’un yakın kazalarından altısına mensup muhtelif mesleklerden seçilmiş vatandaşlardan oluşan heyetleri ayrı ayrı Dolmabahçe’de kabul edecekti. Vakit yetmemesi durumunda başka bir zaman İstanbul Parti Merkezinde bu görüşmelere devam edecekti. 4 Mart Cumartesi öğleden sonra Dolmabahçe’de aileli bir çay vermeleri muhtemeldi. İstanbul’un uzak kazalarına yapılacak tetkik seyahatlerinin şekil ve zamanı ise yetkililere ayrıca bildirilecekti. Cumhurbaşkanı, İstanbul halkına hitap edecek uygun bir yer belirlemişti. Emniyet tedbirleri buna göre alınacaktı.³² Anlaşılacağı üzere, gönderilen gezi programında güvenlik nedeniyle fazla detaya girilmemiş, sadece yapılması planlanan faaliyetlere dair kısa bir bilgilendirme yapılmıştı.

²⁵ Fahir Giritlioğlu, *Türk Siyasî Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin Mevkii*, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1965, 139-140; Hikmet Bilâ, *CHP 1919-1999*, İstanbul: Doğan Kitap, 1999, 84.

²⁶ Asım Us, *Hatıra Notları*, Yay. Haz. İsmail Dervişoğlu, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2012, 292.

²⁷ “İnönü’nün Seyahati”, *Cumhuriyet*, 28 Şubat 1939, 1 ve 9.

²⁸ “Millî Şef İstanbul’a Geliyor”, *Son Posta*, 28 Şubat 1939, 3.

²⁹ “Cumhurreisi birkaç güne kadar İstanbul’a gelecek”, *Haber Akşam Postası*, 28 Şubat 1939, 1.

³⁰ “Dâhiliye Vekili geldi”, *Cumhuriyet*, 1 Mart 1939, 1; “İstanbul Millî Şefi büyük tezahürat ile karşılayacak”, *Son Posta*, 1 Mart 1939, 1 ve 11; “Cumhurreisimiz Bugünlerde İstanbul’a şeref vereceklerdir”, *Ulus*, 1 Mart 1939, 1; “Cumhurreisimiz Yarın İstanbulu şereflendiriyor”, *Vakit*, 1 Mart 1939, 1.

³¹ *Cumhuriyet*, 1 Mart 1939, 9.

³² T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Muamelat Genel Müdürlüğü, 030.10.0.0/2.12.16, (01.03.1939).

Gezinin İlk Günü (2 Mart 1939)

İnönü'nün İstanbul gezisi, 1 Mart akşamı saat 22.05'te makama mahsus özel treninin Ankara'dan ayrılmasıyla başladı. Cumhurbaşkanı ve eşini Ankara Garı'ndan TBMM Başkanı Abdülhalik Renda, Başvekil Dr. Refik Saydam, Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak, vekiller, milletvekilleri, vekâletlerin ileri gelenleri ve halk uğurladı.³³ İnönü'yü taşıyan tren 2 Mart Perşembe sabahı saat 10.20'de Haydarpaşa Garı'na ulaştı. Kendisini Pendik'te karşılayan Faik Öztrak ile birlikte vagonlardan inen İnönü ve eşini, vilayet erkânından ve tanınmış kişilerden oluşan kalabalık bir grup karşıladı. Bayraklarla süslenen Haydarpaşa'daki karşılama töreninde; Vali Lütfi Kırdar, İstanbul Kumandanı General Ömer Halis Bıyıktaş, I. Umumi Müfettiş Abidin Özmen, Parti Meclis Grup Başkanı Hilmi Uran, Fethi Okyar, Salih Bozok, Recep Peker, Refet Bele, Ali Fuat Cebesoy, Yahya Galip, Hüseyin Cahit Yalçın, Cevdet Kerim İncedayı, İstanbul Üniversitesi Rektörü Cemil Bilsel, vilayet erkânı, İnönü'nün kız kardeşi Seniha Hanım ve erkek kardeşi Hasan Rıza Bey'in yanı sıra çok sayıda üniversite öğrencisi ile basın mensubu da hazır bulundu.³⁴ Mevhibe İnönü'ye Lütfi Kırdar'ın eşi tarafından bir buket çiçek takdim edildi. İnönü çifti kendilerini karşılamaya gelenlere iltifatlar ederek halkı selamladı.³⁵

Karşılama töreninin ardından İnönü, Dolmabahçe Sarayı'na gitmek üzere kendisine tahsis edilen Denizbank'ın "Suvat" vapuruna bindi. Bu kısa yolculuk sırasında vapurda bulunan Hilmi Uran, Faik Öztrak, Cevdet Kerim İncedayı, Recep Peker, Fethi Okyar gibi isimlerle küçük sohbetler etti. Hatta bir ara, seçim bölgesinden yeni dönmüş olan Fethi Okyar'ın³⁶ Bolu hakkındaki intibalarını dinleyen İnönü, yanındakilere Fethi Bey'in "*tam bir mebus*" olduğunu söyleyerek eski arkadaşına iltifat etmeyi ihmal etmedi.³⁷ İnönü, Atatürk'ün ölümünden sonra ilk defa cumhurbaşkanlığı bayrağı çekilen Dolmabahçe Sarayı'na saat 11.00'de ulaştı.³⁸ İner inmez de kalacağı odaya giderek istirahat çekildi.

Aynı gün öğleden sonra ise şehrin her tarafından gelen, kaymakam ve nahiye müdürleri başta olmak üzere 200 kişiden fazla halk temsilcisini kabul etti. Görüşmeler Dolmabahçe Sarayı'nın üst salonunda gerçekleştirildi. Üzerinde bir İstanbul haritası bulunan büyükçe bir masaya oturan İnönü'ye Faik Öztrak, Hilmi Uran, Lütfi Kırdar, Kütahya Milletvekili Vedid Uzgören, Özel Kalem Müdürü Süreyya Anderiman, Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı Komutanı İsmail Hakkı Tekçe ve eski yaveri Fikret Atlı eşlik etti. Öğleden sonra 15.00'te başlayan görüşme için meslek mensupları birer birer huzura çağrıldı. Beş saat süren ilk günkü toplantıda sinemacı, kunduracı, ekmekçi, otomobilci, otelci, ithalatçı, çiftçi ve fabrika direktörü dinlendi. İsmet İnönü, bundan önceki gezisinde olduğu gibi meslek sahiplerine çeşitli sorular yöneltti ve derterini dinleyerek taleplerini önündeki deftere tek tek not etti.³⁹ Bu arada Bükreş'te toplanan Balkan Antantı daimi konseyi toplantısında ülkemizi temsil eden Hariciye Vekili Şükrü Saraçoğlu, Belgrad ve Atina'yı da ziyaret ettikten sonra o gün İstanbul'a dönmüştü. İnönü, Savarona yatıyla Dolmabahçe Sarayı'na gelen Saraçoğlu'nu da kabul ederek kendisiyle bir süre görüştü.⁴⁰

İnönü'nün "Cumhurbaşkanı" ve "Millî Şef" sıfatıyla İstanbul'a yaptığı ilk ziyaretin basındaki yankısı büyük oldu. Dönemin önemli gazetecileri köşe yazılarında bu ziyaretin önemini ve şehir halkında yarattığı sevinçli kimi zaman abartıya kaçan kimi zaman da temkinli ve sade ifadelerle ele aldılar. Örneğin Abidin Daver *Cumhuriyet* gazetesindeki "Hem Nalına Hem Mihına" isimli köşesinde kaleme aldığı yazısına, "*Dün İstanbulun bayramı idi; gayriresmî, fakat halkın içinden kopup gelen samimî bir bayram. Büyük Millî Şef İsmet İnönü Cumhuriyet Reisi olduktan sonra, dün ilk defa şehrimizi şerefliendiriyordu ve İstanbul birbuçuk seneden beri ona hasretti...*" ifadeleriyle başlayıp

³³ "Millî Şef bugün şehrimizde", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1939, 1; "Millî Şef İstanbul'a şeref veriyorlar", *Ulus*, 2 Mart 1939, 1; "Cumhurreisimiz bu sabah İstanbul'a şeref verdiler", *Akşam*, 2 Mart 1939, 1.

³⁴ *Akşam*, 2 Mart 1939, 1; "Millî Şef İstanbullular arasında", *Cumhuriyet*, 3 Mart 1939, 1; "Cumhurreisimiz İstanbul'da", *Tan*, 3 Mart 1939, 1.

³⁵ "Millî Şef İstanbul'da", *Ulus*, 3 Mart 1939, 1 ve 9; "Millî Şef İstanbul'da", *Yeni Sabah*, 3 Mart 1939, 1 ve 4.

³⁶ Fethi Okyar, seçim bölgesi olan Bolu'ya 25 Şubat 1939 günü gitmiş, ertesi akşam Bolu Halkevi'nde bir konuşma yapmış, bazı temaslarda bulduktan sonra da İstanbul'a dönmüştür (1 Mart 1939). Okyar, Bolu Halkevi'ndeki konuşmasında; Atatürk'ün inkılâp bayrağını şimdi İnönü'nün taşıdığını, Atatürk'ün kazandığı askerî, siyasî bütün zaferlerde onun sağ kolunun hep İnönü olduğunu söyleyerek, "*İnönü gibi yüksek bir şahsiyete malik*" olmanın "*Türk milleti için bir talih ve bahtiyarlık*" olduğunu vurgulamıştır. ("Fethi Okyar Bolu'da", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1939, 1 ve 9; "Fethi Okyar'ın Bolu Halkevindeki nutku", *Ulus*, 3 Mart 1939, 1 ve 9).

³⁷ *Yeni Sabah*, 3 Mart 1939, 1; *Tan*, 3 Mart 1939, 1; "İstanbul, Millî Şef İnönü'yü tezahüratla selamladı", *Haber Akşam Postası*, 2 Mart 1939, 1; "Reisicumhurumuz Şehrimizi Şerefliendirdiler", *Son Telgraf*, 2 Mart 1939, 6.

³⁸ "Cumhurreisimiz İsmet İnönü İstanbul'da", *Vakit*, 3 Mart 1939, 5; *Yeni Sabah*, 3 Mart 1939, 4.

³⁹ "İsmet İnönü İstanbulluların derdlerini dinliyor", *Akşam*, 3 Mart 1939, 1, 6-8; *Cumhuriyet*, 3 Mart 1939, 9; "Millî Şef dün beş saat müddetle İstanbulluların derdlerini dinlediler", *Son Posta*, 3 Mart 1939, 1, 8-9; "Millî Şefimiz Halkı Dinliyor", *Son Telgraf*, 3 Mart 1939, 1 ve 6; "İnönü Şehir Mümessillerini Dinledi", *Tan*, 3 Mart 1939, 10-11; "Millî Şefin Halkla Yaptığı Temaslar", *Yeni Sabah*, 3 Mart 1939, 4.

⁴⁰ "Cumhurreisi Hariciye Vekilini kabul ettiler", *Son Posta*, 3 Mart 1939, 2.

"Ebedî Şefle beraber yarattıkları eseri daha güzelleştirerek daha kuvvetlendirerek yaşatacağına bütün milletin iman ettiği İsmet İnönü'ü, kendi sinesine bastırarak İstanbul bu yüce ve aziz misafirin gelişini bir bayram addetmekte haklıdır"⁴¹ cümleleriyle tamamlamıştı.

M. Turhan Tan, *Tan* gazetesindeki köşesinde şehirde yaşanan mutluluğu şu sözlerle dile getirmişti:

"Dün büyük şehrimizin, İstanbulumuzun tebessüm ve neşe günüydü. Gözler gülüyor, yürekler gülüyor ve ruhlar gülüyordu... Bu sevinç, söylemeye hacet yok, Millî Şefin İstanbulu şereflendirmelerinden doğuyordu... İstanbul halkı, İnönü, Sakarya, Mudanya ve Lozan kahramanını kendi aralarında görmekle nasıl bayram yapmasın ve nasıl bahtiyar olmasın ki. İstanbulun kurtuluş tarihi olan 6 Teşrinievvel günü de İsmet İnönü'nün eserlerinden biridir. O, Dolmabağçe'ye değil, altı yüz bin Türkün yüreğine konuk geldi ve o yüreklerde yer aldı."⁴²

Dönemin önemli kalemlerinden biri olan Asım Us *Vakit* gazetesinde, "Bugün İstanbullular memleketimizin tarihî günlerinden birini yaşayacak: Büyük Millî Şefimiz İsmet İnönü'nü Cumhurbaşkanı olduktan sonra ilk defa olarak kendi aralarında görmek bahtiyarlığına nail olacak, birçok yıldan beri devam eden bir ayrılık tehassürü en samimî bir derâğuş içinde artık nihayet bulacak..." diye başladığı yazısına, İnönü'nün cephelerdeki başarısı, kendisine karşı oluşan sevgi ve hürmetten ötürü nasıl tereddütsüz bir şekilde cumhurbaşkanlığına seçildiği ifadeleriyle devam etmiş ve sonunda da "Aziz varlığından memleket ve millet için daha pek çok büyük hizmetler ve başarılar beklediğimiz Cumhurreisini kendi aralarında görmek İstanbulun kadirbilir halkı için derin şükranlar ile karşılanacak bir mazhariyettir"⁴³ sözleriyle bitirmişti.

Etem İzzet Benice ise *Son Telgraf* gazetesindeki yazısında, İstanbul ziyaretinin hem seçim öncesi bir döneme hem de Kastamonu seyahati sonrasına denk gelmesinin önemine ve bu ziyaretin yeni mebus seçimi ile yeni bütçe oluşturulmasına önemli katkılar sağlayacağına işaret ederek İnönü'ye, "İstanbul ve Trakya mıntıklarında temasları ile de memlekete yeni faydalar, yeni eserler ve yeni çalışma hız ve hamleler getireceğinden emin bulunarak kendilerini şehrimizde hududsuz sevgilerimizle karşılıyor ve "Hoşgeldiniz" diyoruz"⁴⁴ cümleleriyle seslenmişti.

Gezinin İkinci Günü (3 Mart 1939)

İsmet İnönü, gezisinin ikinci gününde de İstanbul esnafını dinlemeye devam etti. Cumhurbaşkanı, 3 Mart Cuma günü sabah 9.15-13.00, öğleden sonra da 15.00-18.00 saatleri arasında arabacı, bahçıvan, ihracatçı, mensucatçı, lokantacı, köylü, kömürcü ve oduncu, çimento fabrikası işçileri, takasçı, kayıkçı, kabzimal, çiçekçi ve balıkçı esnafına mensup kişilerle bir araya geldi.⁴⁵ Her meslek grubunun kendine göre pek çok sıkıntısı ve beklentisi vardı. İnönü, iki gün boyunca onlara sorular sorarak problemlerini anlamaya ve tespit etmeye çalıştı. Gelenlere, dertlerine çare arayacağını vaat etti. Onun, halkın aracısız aktardığı sorunları defterine tek tek not alması ise toplumda sıkıntılarının çözüm bulunacağı hususunda büyük bir iyimserlik havası yarattı.

İnönü'nün, şehre gelir gelmez ayağının tozuyla hiç dinlenmeden halkla yaptığı görüşmelere basın geniş yer ayırdı. Konuyu köşelerine taşıyan gazeteciler onun bu temaslarından övgü ve takdirle bahsettiler. Örneğin *Ulus* gazetesinde "Halk ile temaslar" başlıklı yazısında Falih Rıfki Atay; İnönü'nün cumhurbaşkanı olduktan sonra ilk iş olarak Kuzey Anadolu'daki bazı köy ve kasabalarda halkla bir araya geldiğini, bu temaslardan hükümetin fazlaca istifade ettiğini, Reisin şimdi de İstanbul'daki muhtelif meslek sahipleriyle buluştuğunu, bunun "halkın yüreğinden, dertlerini duyuramamak, şikâyetini dinletememek kaygısını" gidermede iyi bir yol olduğunu ve kazanç sağlayacağını belirtmiş, yazısını "İnönü yalnız bir halk devleti reisinin vazifesini yapmıyor: bir halk partisinin bütün azalarına da halk ile birlikte çalışmanın yollarını ve faydalarını öğretiyor" diyerek bu tür gezi ve görüşmelerden duyduğu memnuniyeti dile getirmişti.⁴⁶

⁴¹ Abidin Daver, "İstanbulun Bayramı", *Cumhuriyet*, 3 Mart 1939, 3.

⁴² M. Turhan Tan, "İstanbulun Sevinci", *Tan*, 3 Mart 1939, 2.

⁴³ Asım Us, "Büyük Millî Şef İstanbulda", *Vakit*, 2 Mart 1939, 1.

⁴⁴ Etem İzzet Benice, "Millî Şef İstanbulda", *Son Telgraf*, 2 Mart 1939, 1 ve 6.

⁴⁵ "Millî Şefimizin halkla temasları", *Ulus*, 4 Mart 1939, 1 ve 5; "Millî Şef, Dün de Halk Mümessillerinin Dileklerini Dinledi", *Tan*, 4 Mart 1939, 1, 9 ve 12; "İnönü dün de Dolmabağçede halkla temaslarına devam etti", *Cumhuriyet*, 4 Mart 1939, 1 ve 9; "İstanbullular Millî Şefe dertlerini anlatmaya dün de devam ettiler", *Son Posta*, 4 Mart 1939, 1, 7 ve 9; "Millî Şef dün de İstanbulluları dinledi", *Vakit*, 4 Mart 1939, 1, 3 ve 5.

⁴⁶ Falih Rıfki Atay, "Halk ile temaslar", *Ulus*, 4 Mart 1939, 1 ve 3.

Akşam gazetesindeki “Akşamdan Akşama” köşesinde “İnönünün halkla temasları” başlıklı bir yazı yazan Vâ-Nû, çok eski devirlerdeki “devre çıkmak”, “tebdil gezmek”, “kapısına başvuranların derdini dinlemek” kabilinden halkın hayalinde yaşayan bir demokrasiyi, İnönü’nün devlet reisi olur olmaz tebarüz ettirmekle işe başladığını ve artık derdini kimseye dinletemeyenlerin “*Reisicumhura kadar giderim*”⁴⁷ diyebileceklerini belirtmişti.

Son Telgraf gazetesinde İsmet İnönü’yü, “*kulağını milletin kalbi üzerinden ayırmayan tek adam*” olarak tanımlayan Etem İzzet Benice de yazısında, “*yeni mebus namzetleri tefrik ve tespit edilmeden önce yüksek İnönü’nün bir sondaj mahiyetinde İstanbul’da yaptıkları çalışmaların*” seçime ve yeni bütçeye etkisinin olacağından şüphe duyulmaması gerektiğine ve bu buluşmanın devletle halkın vasıtasız bir araya gelmesi açısından taşıdığı öneme dikkat çekmişti.⁴⁸

Yeni Sabah gazetesinden A. Cemaleddin Saraçoğlu ise “Her Sabah” köşesindeki “Devletle Millet Dertleşiyor” başlıklı yazısında, Millî Şef’in İstanbul’a geldiği andan itibaren hemen her vaktini halkın istek ve dertlerini dinlemeye ayırdığını, onun muhtelif meslek erbapları ile görüşürken kendini o mesleğin havası içinde hissedip sorularını buna göre sorduğunu, çaresini ve şifasını bir an evvel bulabilmek için eksikleri tüm çıplaklığıyla tespit etmeye çalıştığını belirterek, “*Devletle milletin bu kadar açık ve bu derece sıkı temasından memleket hesabına pek çok fayda bekleme*”nin kehanet sayılmayacağını ifade etmişti.⁴⁹

Halkla temaslarını bitiren Millî Şef, aynı günün akşamı şehirde kısa bir gezintiye de çıktı. Saat 18.00’de otomobil ile Galata, Eminönü, Sirkeci, Sultanahmet, Beyazıt üzerinden Edirnekapı’ya kadar gitti. Oradan aynı yol ile Karaköy’e dönerek Beyoğlu ve Şişli’ye çıktı. Şişli’den de Taksim-Gümüşsuyu yoluyla Dolmabahçe Sarayı’na geri döndü. Gezide kendisine eşi Mevhibe Hanım, Vedid Uzgören ile yaverleri eşlik etti.⁵⁰

Dolmabahçe Çay Ziyafeti (4 Mart 1939)

İstanbul gezisinin üçüncü günü, seyahatin en heyecanlı ve hareketli günüydü. İnönü, 4 Mart Cumartesi günü Dolmabahçe Sarayı’nda kalabalık bir davetli grubunu ağırladı. Cumhurbaşkanı ve eşinin saat 17.00’de başlayan çay ziyafetinde; baremin altıncı derecesine kadar olan sivil memurlar, yarbaya kadar olan askerî erkân, şehirde bulunan milletvekilleri ile gazete sahipleri eşleriyle birlikte hazır bulundu. Basında yer alan bilgilere göre 2 bine yakın seçkin davetli Dolmabahçe Sarayı’nın Muayede Salonu’nda toplandı. İsmet İnönü ve eşi; yaverleri (Şükrü Özer, Cevdet Tolgay ve Cahit Apayık), Dâhiliye Vekili Öztrak, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Kemal Gedeleş, İstanbul Valisi Lütfi Kırdar, İstanbul Kumandanı General Ömer Halis Bıyıktay, İstanbul Emniyet Müdürü Sadrettin Aka ile birlikte salonu şereflendirdi. İlk olarak, Ankara’dan gelen Cumhurbaşkanlığı Filarmoni Orkestrası İstiklâl Marşı’nı çaldı. İnönü, siyah bir jaketatay giymiş, göğsüne de İstiklâl Madalyasını takmıştı. Eşi Mevhibe Hanım da siyah uzun kollu bir elbise tercih etmişti. Merasim başlayınca tüm konuklar önlerinden tek tek geçtiler. En önde Kırşehir milletvekili Yahya Galip vardı. Onu diğer konuklar takip etti. İnönü çifti, tüm misafirlerin elini sıkarak onlarla yakından ilgilendi. Bu kabulün ardından, davetlilere hazırlanan zengin büfeden ikramlar yapıldı. Çay boyunca konukları arasında dolaşan İnönü çifti, misafirleriyle yakından ilgilenerken iltifatlarla bulundu. Ziyafet süresince Filarmoni Orkestrası ve Bahriye Bandosu da nöbetleşe parçalar çaldı.⁵¹ İnönülerin çay ziyafeti saat 19.00’a dek sürdü.⁵²

Basın, Dolmabahçe Çay Ziyafetine de büyük ilgi gösterdi. 5 Mart Cumartesi günü çıkan gazetelerin önemli bölümü ziyafet haberlerine ve çayda çekilen fotoğraflara geniş yer verdi. Çıkan haberlerin ana temasını ise İnönü’nün cumhurbaşkanlığı ve ev sahipliği oluşturdu. Gazeteler sütunlarında; onun cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturduğu günden bu yana nasıl çalıştığından, halkın sorunlarını dinlemesinin memlekete ve hükûmete önemli katkılar sağlayacağından, akşamki çayda gösterdiği samimi ve neşeli tavırlarıyla çok iyi bir ev sahipliği yaptığından bahsettiler. Örneğin Dolmabahçe Çay Ziyafeti hakkında en dikkat çekici haberlerden birine imza atan Salâhaddin Göngör *Cumhuriyet* gazetesindeki yazısında, “*Dolmabahçe belki kurulduğu günden beri, bu kadar demokrat bir*

⁴⁷ Vâ-Nû, “İnönünün halkla temasları”, *Akşam*, 4 Mart 1939, 3.

⁴⁸ Etem İzzet Benice, “Örnek Millet Başı..”, *Son Telgraf*, 3 Mart 1939, 1 ve 6.

⁴⁹ A. Cemaleddin Saraçoğlu, “Devletle Millet Dertleşiyor”, *Yeni Sabah*, 4 Mart 1939, 1.

⁵⁰ *Cumhuriyet*, 4 Mart 1939, 9; *Son Posta*, 4 Mart 1939, 9; *Tan*, 4 Mart 1939, 1.

⁵¹ “Reisicumhurun çay ziyafeti”, *Akşam*, 5 Mart 1939, 1 ve 7; “İnönünün Çayı”, *Cumhuriyet*, 5 Mart 1939, 1 ve 8; “Millî Şefin dün akşamki çay ziyafeti”, *Son Posta*, 5 Mart 1939, 1 ve 5; “Dün Akşamki Ziyafet”, *Son Telgraf*, 5 Mart 1939, 1; “Dün akşamki kabul resmi”, *Tan*, 5 Mart 1939, 1; “Cumhurreisimiz bir çay verdiler”, *Ulus*, 5 Mart 1939, 1; “Cumhurreisimiz Dün akşam Dolmabahçe sarayında Askerî ve mülkî memurlara bir çay ziyafeti verdiler”, *Vakit*, 5 Haziran 1939, 1 ve 7.

⁵² *Tan*, 5 Mart 1939, 1; “Millî Şefimizin Çayı”, *Yeni Sabah*, 5 Mart 1939, 3. Ancak başka bir gazetede ziyafetin saat 20.00’de bittiği bilgisi yer almaktadır (*Ulus*, 5 Mart 1939, 1).

toplantıya sahne olmamıştı. Muayede Salonunun gerdanında, platin üzerine pırlanta ile işlenmiş bir gerdanlık hissini veren ışıklar arasında Millî Şef İsmet İnönü, yol gösterici bir ülker yıldızı gibi göründü..." ifadeleriyle cumhurbaşkanını parlayan bir yıldıza benzetmiş ve haberini de "Reisicumhurumuzun çayından adeta maneviyatımız ve ruhumuz yıkanmış olarak çıktık. Halk en büyük kuvvettir. İsmet İnönü de kuvvetini halktan alıyor. O halde, en büyük kuvvet odur"⁵³ şeklindeki çarpıcı ifadelerle noktalamıştı. Bu arada, gazetelerde çıkan çok sayıda habere rağmen, İnönü'nün halkla buluşması üzerine iki gün önce uzun yazılar kaleme alan köşe yazarlarının, davetliler arasında bazı eski muhaliflerin de bulunduğu Dolmabahçe'deki bu ziyafete hiç değinmemeleri dikkat çekicidir.

Çay ziyafeti, İnönü'nün cumhurbaşkanı sıfatıyla İstanbul'a yaptığı ilk gezide, kalabalık ve seçkin bir topluluğa verilmesi açısından elbette önemliydi. Ancak bu çayı diğerlerinden farklı kılan husus, yukarıda da belirttiğimiz üzere, Atatürk döneminde yaşanan kırgınlıkları⁵⁴ ve küskünlükleri geride bırakarak İnönü ile uzlaşmayı tercih eden bazı eski muhaliflerin de Dolmabahçe Sarayı'ndaki ziyafete davet edilmiş olmalarıydı. Gelenler arasında Rauf Orbay, Fethi Okyar, Ali Fuat Cebesoy, Salih Bozok, Cafer Tayyar Eğilmez, Ali İhsan Sabis, Mersinli Cemal Paşa, eski Sadrazamlardan Salih Hulusi (Kezrak) Paşa, Recep Peker, Hüseyin Cahit Yalçın gibi isimler bulunuyordu.⁵⁵ O günlerin diğer önemli bir gelişmesi ise çay ziyafetinin hemen ertesi günü (5 Mart 1939) Halide Edip'in⁵⁶, ondan üç ay sonra da (4 Haziran 1939) eşi Dr. Adnan Adıvar'ın⁵⁷ yurtdışından dönerek İstanbul'a gelmeleriydi.⁵⁸

Aslında bu buluşma, muhaliflerle yapılan ilk görüşme değildi. Şöyle ki; "Milli Mücadele ve Atatürk döneminde çeşitli anlaşmazlıklar sonucunda siyasal alanın dışında bırakılmış olan eski muhalifler"⁵⁹ ile İnönü'nün görüşmesi cumhurbaşkanı seçilmesiyle birlikte başlamıştı. Nitekim seçim sonrası İnönü'yü ilk kutlayanlardan biri de Kâzım Karabekir idi.⁶⁰ 16 Aralık 1938'de kendisini Çankaya Köşkü'nde ziyaret etmiş, 18 Aralık'ta ise İnönü'nün daveti üzerine birlikte yemek yemişlerdi.⁶¹ Ali Fuat Cebesoy, Cafer Tayyar Eğilmez, Hüseyin Avni Ulaş gibi isimler de İnönü'ye kutlama mesajı gönderenler arasındaydı.⁶²

İsmet İnönü cumhurbaşkanı seçilince, "kendi siyasasını rahatlıkla uygulayabilmek ve yaklaşmakta olduğu sezilen uluslararası çatışmada içte huzuru ve birliği sürdürebilmek için üst yönetimde iki önemli değişikliğe gitme gereği" duydu. Bunlardan birincisi, "İnönü karşıtı olarak bilinenleri dışlayıp kendi çevre'sini oluşturmak", ikincisi de "Kurtuluş Savaşı sonrasında değişik nedenlerle yönetim dışında kalan bazı ünlü kişileri yönetime katmak"⁶³tı. Bu bağlamda İnönü önce bir tasfiye hareketine girişti. İlk adım olarak, Celal Bayar'ın kuracağı yeni

⁵³ Salâhaddin Göngör, "İsmet İnönü'nün Çayı: Millî Şefimizin dün verdiği çay ziyafeti pek parlak ve neş'eli geçti", *Cumhuriyet*, 5 Mart 1939, 8.

⁵⁴ Fahir Giritlioğlu, bu kırgınlıkların "hissi sebeplerden" kaynaklandığını yazmaktadır (Giritlioğlu, *Halk Partisinin Mevkii*, 151). Ancak Çetin Yetkin, bu görüşü reddetmekte ve "Atatürk gibi yüce bir kişinin... salt "hissî" yani duygusal nedenlerle kimi kişileri Cumhuriyet'in yetkinlik ve sorumluluk gerektiren görevlerden uzaklaştırmış, bunlara karşı bir tutum takınmış olduğunun" ileri sürülmesini ona karşı yapılmış "büyük bir saygısızlık" olarak nitelendirmektedir (Çetin Yetkin, *Karşıdevrim 1945-1950*, Ankara: Otopsi Yayınları, 2002, 44).

⁵⁵ O tarihte Ankara'da olan Kâzım Karabekir'in 6 Mart 1939'da İstanbul'a geldiğine dair bk. Kâzım Karabekir, *Günlükler (1906-1948)*, Yay. Haz. Yücel Demirel, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009, 1085. Ayrıca, Şükrü Kaya'nın bu çaya davet edilmediğine dair de bk. Us, *Hatıra Notları*, 318.

⁵⁶ Uzun yıllar Paris'te yaşayan Halide Edip'in 5 Mart 1939 Pazar günü sabah treniyle İstanbul'a geldiğine ve Sirkeci Garı'nda karşılandığına dair bk. "Bayan Halide Edip bu sabah geldi", *Akşam*, 5 Mart 1939, 2; "Halide Edip geldi", *Son Telgraf*, 5 Mart 1939, 1; "Halide Edip Geldi", *Tan*, 6 Mart 1939, 2; "Halide Edip şehrimizde", *Vakit*, 6 Mart 1939, 1.

⁵⁷ Çay ziyafetinin verildiği gün Adnan Adıvar'ın, iki gün sonra da eşi Halide Edip'in Türkiye'ye döndüğü bilgisi için ise bk. *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-1940*, Cilt 1, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002, 322. Ancak bu bilgi doğru değildir. Halide Edip, çay ziyafetinin hemen ertesi günü ülkeye tek başına dönmüştür. Eşi Adnan Adıvar ise üç ay sonra 4 Haziran 1939'da sabah treniyle İstanbul'a gelmiş, eşi ve arkadaşlarından oluşan kalabalık bir grup tarafından karşılanmıştır. Bk. "Doktor Adnan bu sabah geldi", *Akşam*, 4 Haziran 1939, 2; "Doktor Adnan", *Cumhuriyet*, 5 Haziran 1939, 2; "Dr. Adnan Avrupadan dün geldi", *Son Posta*, 5 Haziran 1939, 1; "Doktor Adnan Avrupadan şehrimize döndü", *Tan*, 5 Haziran 1939, 2.

⁵⁸ Halide Edip, 1940 yılında İstanbul Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanlığına getirildi (Merve Balcı, *Muharrir Hanım-Halide Edip Adıvar'ın Gazete ve Dergi Yazıları 1897-1925*, İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2019, 32). Hasan Âli Yücel'in Maarif Vekilliği döneminde, *Encyclopedia of Islam*'ın Türkçeye tercüme edilmesi için İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde bir komisyon oluşturulmasına karar verildi (Mayıs 1939). Bu projeye dâhil edilen Dr. Adnan Adıvar da ülkeye döndükten bir müddet sonra İslâm Ansiklopedisi Redaksiyon Heyeti tarafından proje yürütücülüğüne seçildi (Feza Günergun, "Adnan Adıvar'ın Bilim Tarihi Çalışmaları: Osmanlı Türklerinde İlim'den Önce ve Sonra", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 7/2 (2006-Adnan Adıvar Özel Sayısı), 40).

⁵⁹ *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-1940*, Cilt 1, 322.

⁶⁰ Anılarında, meclisin ittifakla seçtiği İnönü'yü 11 Kasım Cuma günü tebrik ettiğini, 14 Kasım sabahı da kendisine cevap verildiğini yazmaktadır (Karabekir, *Günlükler*, 1075).

⁶¹ Karabekir, *Günlükler*, 1076. "Kâzım Karabekir Cumhurreisimizi ziyaret etti", *Son Posta*, 19 Aralık 1938, 3.

⁶² *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-1940*, Cilt 1, 322.

⁶³ Turan, *İsmet İnönü*, 133-134.

kabinede Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya ve Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Aras'ın yerine iki güvenilir adamını getirtti.⁶⁴ Kaya'nın yerine Dr. Refik Saydam, Aras'ın yerine de Şükrü Saraçoğlu atandı. İnönü, ikinci hamlesinde de Başbakan Celal Bayar'ı tasfiye etti. Bu müdahale ile 2,5 aylık (11 Kasım 1938-25 Ocak 1939) Bayar kabinesi son buldu. Onun yerine de Refik Saydam getirildi. Tasfiye sürecinden nasibini alanlardan biri de Atatürk'ün Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak idi. Soyak, ara seçimlerde milletvekili yapılmasına rağmen⁶⁵ Mart 1939 seçimlerinde aday gösterilmedi. "Bu, İnönü'nün tasfiye sürecini temkinli ve aşamalı gerçekleştirmek istediğinin ve aynı zamanda da bu tasfiye konusunda kararlı olduğunun bir göstergesidir."⁶⁶

"Dâhili politikada huzur ve uzlaşma"⁶⁷ sağlamayı hedefleyen İnönü, ikinci aşama için de ciddi teşebbüslerde bulundu. Ona göre, ülkede ulusal birliğin sağlanabilmesi için eski muhaliflerle barışmalı,⁶⁸ gerekirse bunun için ara seçimlerden bile yararlanılmıyordu.⁶⁹ Aslında eski muhaliflerle barışma 1930 sonrası aşamalı bir şekilde başlamıştı. İlk etapta Ali Fuat Cebesoy ve Refet Bele⁷⁰ bağımsız milletvekili yapılarak meclise sokulmuşlardı. Keza yine muhalif gazetecilerden Hüseyin Cahit Yalçın ve Ahmet Emin Yalman basın hayatına geri dönmüş, Atatürk'ün ölümünden kısa süre önce de 150'likler affedilmişti. (29 Haziran 1938) Muhaliflerle barışma politikasını İnönü'de devam ettirdi ve bununla ilgili olarak Başbakan Celal Bayar'ı görevlendirdi. Nitekim anılarında Bayar'ı, Karabekir ve Hüseyin Cahit ile temasa geçmesi ve onların partiye girmeleri ve milletvekili seçilmeleri için gereken işlemlerin yapılması hususunda memur ettiğini anlatmaktadır.⁷¹ İnönü, daha evvel Fethi Okyar'a da beraber çalışma teklifinde bulunmuş ve kendisi bunu kabul etmişti.⁷²

İnönü'nün eski mücadele arkadaşlarıyla yaptığı görüşmeler basına da yansdı. 19 Aralık tarihli gazetelerde; Karabekir'in 18 Aralık günü eşiyile birlikte İnönü'yü ziyaret ettiği,⁷³ İnönü'nün eski silah arkadaşını yemeğe alıkoyduğu, Kâzım Karabekir, Fethi Okyar ve Hüseyin Cahit Yalçın'ın boş bulunan milletvekilliklerine aday gösterileceğine kesin gözüyle bakıldığı yazıldı.⁷⁴ Nitekim muhaliflerle yapılan görüşmeler sonucunda, 31 Aralık 1938'de yapılacak ara seçimlere katılacak isimler tek tek belirlendi. Seçim sonucunda Kâzım Karabekir (İstanbul), Fethi Okyar (Bolu), Hüseyin Cahit Yalçın (Çankırı), Hasan Rıza Soyak (Burdur) gibi isimler milletvekili oldu.⁷⁵

İnönü, ara seçimlerden sonra mecliste görmeyi düşündüğü diğer arkadaşlarının da milletvekili olması için harekete geçti. O günlerde atılan önemli adımlardan biri hiç şüphesiz, "Atatürk döneminde bağımsız milletvekili seçilmiş olan Ali Fuat Cebesoy ve Refet Bele'nin 9 Ocak 1939'da yaptıkları başvuru sonucunda CHP'ye kabul"⁷⁶ edilmeleri idi. İnönü sonraki süreçte ise Lozan barış görüşmelerinde ciddi anlaşmazlık yaşadığı eski arkadaşları

⁶⁴ İnönü hatıralarına bu hususta, "Dr. Aras ve Şükrü Kaya'nın iktidardan gitmeleri memlekete hakiki bir inşirah verdi. Kendilerine karşı antipatinin bu kadar şamil olduğunu görmek herkesi şaşırtdı" notunu düşmüştür (İnönü, *Hatıralar*, 325).

⁶⁵ Şerafettin Turan, Soyak'ın ara seçimlerde meclise girmesini, onun Çankaya'dan uzaklaştırılmak istenmesine bağlamaktadır (Turan, *İsmet İnönü*, 137).

⁶⁶ Uyar, *Tek Parti Dönemi*, 337-338, 340.

⁶⁷ İnönü, *Hatıralar*, 326.

⁶⁸ Bilindiği üzere, Atatürk ve İnönü ile diğer paşalar arasındaki muhalefet Lozan Barış Görüşmeleri sırasında ortaya çıktı. Cumhuriyetin ilanı ve hilafetin kaldırılması ile birlikte daha da güçlendi. Kâzım Karabekir, Rauf Orbay, Ali Fuat Cebesoy, Refet Bele, Adnan Adıvar gibi isimlerin Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını kurmasıyla devam etti. Ancak bu süreçte doğuda patlak veren Şeyh Said İsyanı, partinin ayaklanma ile irtibatlandırılmasına ve sonuçta da kapatılmasına neden oldu. Ülkedeki siyasî atmosferi geren son gelişme ise İzmir'deki suikast planının ortaya çıkarılmasıyla yaşandı. Eski İttihat ve Terakki Partisinden ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasından pek çok kişi suikastla bağlantılı olduğu iddiasıyla tutuklandı. İzmir ve Ankara İstiklal Mahkemelerinde yapılan yargılamalar sonucunda tutuklulardan bazıları beraat ederken bazıları da idam ve hapis cezasına çarptırıldı. Millî Mücadelenin önemli komutanlarından olan Karabekir, Cebesoy, Bele gibi mebuslar ise suçsuz bulunarak serbest bırakıldı. Yurt dışında bulunan Rauf Orbay da on sene sürgün cezasına mahkûm edildi. Bütün bu yaşananlar, dargınlıkları, küskünlükleri ve tasfiyeleri beraberinde getirdi.

⁶⁹ Turan, *İsmet İnönü*, 134.

⁷⁰ Ali Fuat Cebesoy, 1933 ara seçimleri ve 1935 genel seçimlerinde Konya milletvekili, Refet Bele de 1935 genel seçimlerinde İstanbul'dan bağımsız milletvekili seçilerek TBMM'ne girmişti (Koçak, *Millî Şef Dönemi*, 178).

⁷¹ İnönü, *Hatıralar*, 327.

⁷² İsmet İnönü'nün, hem Atatürk'ün hastalığı sırasında hem de ölümünden sonra Fethi Okyar'a beraber çalışma teklifinde bulunduğu ve onun da bu teklifi kabul ettiğine dair bk. İhsan Sabri Balkaya, *Ali Fethi Okyar (29 Nisan 1880-7 Mayıs 1943)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2005, 352.

⁷³ İnönü-Karabekir görüşmesinin olumlu geçtiğinin somut delillerinden biri de Karabekir'in Ankara Yenişehir'de bir ev kiralamasıdır. Nitekim anılarında 19 Aralık tarihine, aylığı 120 Liradan Ankara'da bir ev bulduğu notunu düşmüştür (Karabekir, *Günlükler*, 1077).

⁷⁴ "Kâzım Karabekirle Fethi Okyar ve Hüseyin Cahid meb'us oluyorlar", *Cumhuriyet*, 19 Birincikanun 1938, 1; "Kâzım Karabekir Cumhurreisimizi ziyaret etti", *Son Posta*, 19 Birincikanun 1938, 3.

⁷⁵ "12 vilâyette Mebus seçimi yapıldı", *Ulus*, 1 Sonkanun 1939, 1; "Yeni mebuslarımız seçildi", *Vakit*, 1 İkincikanun 1939, 1.

⁷⁶ *Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-1940*, Cilt 1, 322.

Rauf Orbay'ı kazanmak için bazı hamleler yaptı. Gezi için geldiği İstanbul'da Rauf Bey'i bir akşam yemeğine davet etti.⁷⁷ Rauf Orbay da anılarında bu görüşmeyi doğrulamakta ve ilaveten Dolmabahçe Sarayı'ndaki bu özel yemeğe kız kardeşiyle birlikte katıldığını, on beş yıllık bir ayrılıktan sonra İsmet Paşa ile ilk defa görüştiklerini, hatta ayrılırken kendisini bu kez Ankara'ya davet ettiğini, kısa bir süre sonra gittiği Çankaya Köşkü'nde ise Paşa'nın koluna girerek kendisine beraber çalışma teklifinde bulunduğunu, ancak bunu kabul etmediğini anlatmaktadır.⁷⁸

Bütün uğraşlara rağmen Rauf Orbay 15-26 Mart 1939 tarihleri arasında yapılacak genel seçimlerde aday olma teklifini kabul etmedi. Çünkü bazı çekinceleri ve şartları vardı. Bunun üzerine İnönü, ayrı bir formül bulunacağı konusunda kendisine söz verdi. Rauf Bey'in sıkıntısı, 1926'daki İzmir Suikastı davasında İstiklâl Mahkemesinin kendisi aleyhine verdiği on yıllık sürgün cezasından kaynaklanmaktaydı.⁷⁹ Aslında 20 Haziran 1938'te çıkarılan kanun ile İstiklâl Mahkemelerince cezaya çarptırılanların tamamı affedilmişti. Fakat Rauf Bey bunu yetersiz bulmakta ve kararın yanlış verilmiş olduğunun belirtilmesini istemekteydi. Görüldüğü üzere "*bu, çözümü oldukça güç bir hukuk sorunu idi.*" Fakat soruna uygun bir formül bulundu. Başbakan Refik Saydam'ın ikinci seçmelere hitaben yayınladığı bir açıklama metni ile Rauf Bey hakkında daha evvel verilmiş olan kararın artık bir hükmünün kalmadığı ilan edildi. (22 Ekim 1939) Rauf Orbay bu bildiri sonrasında adaylığını koydu ve boşalan Kastamonu milletvekilliğine seçildi.⁸⁰ Ancak kendisine yapılan tüm ısrarlara rağmen CHP'ye kaydolmadı ve yoluna bağımsız olarak devam etti.⁸¹

Dargınlarla barışma siyaseti ve çabaları bu kadarla kalmadı. Daha sonra bazı isimlere diplomatik vazifeler, mecliste de önemli görevler verildi. Örneğin İkinci Dünya Savaşı'nın en zor günlerinde gerek askerî ve siyasî kimliği gerekse İngilizleri iyi tanıyan biri olması hasebiyle Rauf Orbay hükümet tarafından Londra Büyükelçiliğine⁸² atandı. (Mart 1942) Ali Fuat Cebesoy Nafia (1939-1943)⁸³, Fethi Okyar Adliye Vekilliğine (1939-1941) getirilirken, Kâzım Karabekir de TBMM Başkanlığına (1946-1948) seçildi.⁸⁴ Görüldüğü üzere Atatürk'e yakınlığı, İnönü'ye ise karşıtlığıyla bilinen Şükrü Kaya, Tefik Rüştü Aras, Kılıç Ali, Fuat Bulca gibi isimler liste dışı bırakılarak tasfiye edilirken, İnönü ile uzlaşmayı tercih eden Kâzım Karabekir, Rauf Orbay, Ali Fuat Cebesoy, Refet Bele gibi isimler de meclisteki yerlerini aldılar.⁸⁵ Böylelikle İnönü'nün kimine göre "*barışma ve uzlaşma*"⁸⁶, kimine göre de "*mürüvvet siyaseti*"⁸⁷ meyvelerini vermiş oldu. Bu da eski dönemin kapandığının ve yepyeni bir dönemin başladığının somut bir göstergesiydi.

Peki, böyle bir politikaya gerek var mıydı? Anılarında "*Atatürk'ün ölümünden sonra ilk iş olarak dahilde emniyet tesisinin lazım olduğunu gördüm. Eski muhaliflerin teskini, mümkünse kazanılması kıymetli bir şey idi*"⁸⁸ diye yazan İnönü, bu politikanın gerekliliğini ve davranışlarındaki kararlılığı ise şöyle açıklamıştır: "*İçişlerinde yeni bir politika lüzumlu idi. Bu politika, gerginlikleri ciddi olarak giderme veya yumuşatma istikametinde olacaktı. Eski küskünlükleri kaldırmak için, ciddi olarak çalışmak kararındaydım... Atatürk'ün millî mücadele arkadaşları olan eski önder şahsiyetleri küskün halinden çıkarıp, cemiyet hayatına onları tekrar sokmayı görev saydım. Ve ciddi olarak çalıştım. Herkes bilir...*"⁸⁹ Asım Us da notlarında, İnönü'yü bir ziyareti sırasında kendisine bu husustan

⁷⁷ "B. Rauf Cumhurreisimiz tarafından evvelki akşam yemeğe alıkonuldu", *Akşam*, 5 Mart 1939, 2; Millî Şef'in Rauf Bey'i kabul ettiğine dair bk. "Büyük Şef", *Vakit*, 5 Mart 1939, 1; "*Kırık kalpleri tamire*" çalışan İnönü'nün, Rauf Orbay'ı 3 Mart 1939 akşamı Dolmabahçe'de yemeğe alıkoymduğuna dair bk. Us, *Hatıra Notları*, 318.

⁷⁸ Rauf Orbay, *Cehennem Değirmeni-Siyasî Hatıralarım*, Cilt 2, İstanbul: Emre Yayınları, 1993, 249-250.

⁷⁹ Rauf Orbay, İzmir Suikastı nedeniyle yapılan yargılamada İstiklâl Mahkemesi tarafından gıyabında on yıla mahkûm edilmişti (1926). O sırada Viyana'da olan Rauf Bey de sonraki yıllarını sürgünde geçirmek zorunda kalmıştı. 28 Ekim 1933'te Af Kanunu çıkarıldığında ise kendisi Mısır'daydı. Orbay, akrabalarının ısrarı üzerine 5 Haziran 1935'te İstanbul'a geldi. Atatürk de o günlerde Karabekir, Bele ve Orbay ile olan dargınlığa bir son vermek ve onların gönüllerini almak niyetindeydi. Bunun üzerine Atatürk'ün onayını alan Ali Fuat Cebesoy, Atatürk ile Rauf Orbay'ı bir araya getirmek için ara buluculuk yaptı. Ama bu iyi niyetli teşebbüsü sonuçsuz kaldı. Cebesoy anılarında, Atatürk'ün "*etrafındaki kıskanç ve muhteris birçok insan bu arzusunun husulüne mâni olmuştur*" diye yazarak bu neticeden duyduğu üzüntüyü dile getirmiştir (Ali Fuat Cebesoy, *Siyasi Hâtıralar*, II. Kısım, İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları, 1960, 242-246; Osman Selim Kocahanoğlu, *Atatürk-Rauf Orbay Kavgası-Kurtuluş, Kuruluş ve Sonrası...*, İstanbul: Temel Yayınları, 2012, 671-675).

⁸⁰ Turan, *İsmet İnönü*, 137-139.

⁸¹ Orbay, *Siyasi Hatıralarım*, 256.

⁸² Rauf Orbay'ın Londra'daki büyükelçilik görevi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Nur Özmel Akın, *Rauf Orbay'ın Londra Büyükelçiliği 1942-1944*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1999.

⁸³ Ali Fuat Cebesoy, Ocak 1948'de ölen Kâzım Karabekir'in yerine TBMM Başkanı seçilmiştir.

⁸⁴ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, Cilt 2 (1938-1950), İstanbul: Remzi Kitabevi, 1967, 44.

⁸⁵ Hüseyin Cahit Yalçın, Faik Ahmet Barutçu, Adnan Adıvar da milletvekili olarak meclise giren isimler arasındadır.

⁸⁶ Kocabaş, *Millî Şef Yönetimi*, 80.

⁸⁷ Hilmi Uran, *Hâtıralarım*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1959, 348.

⁸⁸ İnönü, *Hatıralar*, 327.

⁸⁹ Aydemir, *İkinci Adam*, 45.

bahsettiğini ve “*Evvelce bizden ayrılmış olanlar içinde tekrar bizimle birlikte çalışmak isteyenler bulunursa kendilerine imkân vereceğim. Bir devletin başına her türlü kayıttan azade bir şef getirilmesi bunu icap eder*”⁹⁰ dediğini aktarmaktadır. Küskünlükleri gidermek isteyen İnönü, Mareşal Fevzi Çakmak tarafından “*Beyhude çalışıyorsun*”⁹¹ diye eleştirilmiş olsa da bu uğurda mesai harcamaktan vazgeçmemiştir. Zaten yukarıdaki ifadeler de uzlaşmayı şefliğinin gerekliliği olarak gören İnönü’nün bu yoldaki kararlılığının kanıtıdır.

İsmet İnönü, eski muhalif arkadaşlarını birlikte çalışmaya davet ederken, onlardan önemli bir istekte ve/veya ricada bulunmayı da ihmal etmemiştir. O talep, Atatürk’ün şahsının ve döneminin eleştirilmemesi idi. Nitekim Metin Toker, İnönü’nün bu hususta, “*Onlarla temas, onlara fırsat verilmesi, aslında beni kuvvetlendirmiyordu. Aksine, partide bir takım şüpheler, endişeler yaratıyordu. Çünkü bizde âdet, her hareketin altında bir “başka maksat” aramaktır. Buna rağmen eski muhaliflerin kazanılması fikrini takip ettim ve Bayar bana yardımcı oldu. Maksat, Atatürk’ün ölümünün fırsat bilinerek bir tartışma havası açılmamasıydı*” dediğini aktarmaktadır.⁹²

“*Cumhuriyeti ve inkılâpları korumak ve devam ettirmek fikrindeyse, Atatürk’ü korumak vazifedir*” diyerek eski arkadaşlarına, “*Atatürk’ün şahsı ile uğraşmak olamayacaktır*”⁹³ şartını ileri süren İnönü’nün bu teklifine Karabekir hariç herkes uydu. İnönü anılarında bu duruma da değinmekte ve Karabekir’in serbest kalır kalmaz hemen neşriyata başladığından, ancak yaptığı neşriyatın mecliste ve kamuoyunda yarattığı olumsuz etki ve tepkiden dolayı biraz hayal kırıklığına uğradığından fakat yine de iddialarından vazgeçmediğinden bahsetmektedir.⁹⁴ Gerçekten de Kâzım Karabekir 1939 genel seçimlerinin hemen ertesinde *Tan* gazetesinde yayınlanan bir röportajında, yaşadığı mağduriyetler ve Nutuk’ta yer alan yanlışlıklar üzerinde durmuştur. Modern hurafenin etkisinde kaldığını iddia ettiği Atatürk dönemini de şu sözleriyle eleştirmiştir:

“Ne yazık ki bu on beş sene içinde kıymetli fikirlerle ortaya çıkarak hayatlarını istihkar edercesine çalışan ve memlekete büyük hizmetler ifa eden bazı vatan çocuklarının bir kenarda nasıl unutuldukları, kimsenin gözünden kaçmamıştır. Onların bütün hizmetleri yalnız kökünden inkâr edilmekle kalmamış, belki onlara türlü isnatlar da yapılarak her biri dipdiri mezara gömülmek istenmiştir. Bu suretle memleket bunların olgun ve dolgun başlarından istifadesiz bırakılmıştır. Bütün bunlara modern hurafenin büyük tesiri olmuştur...”⁹⁵

Şevket Süreyya Aydemir’in de bahsettiği üzere, Millî Mücadele yıllarında önemli hizmetlerde bulunan fakat türlü sebeplerden dolayı genç yaşta saf dışı bırakılan Karabekir’in hayatı elbette zor geçmişti. Evi basılan, evrakları elinden alınan, bastırıldığı kitabı yakılan bir adamın yaşadıklarından dolayı öfkeli ve kırılgan olması gayet tabiiydi.⁹⁶ Ancak Atatürk’ün ölümünün üzerinden henüz beş ay geçmişken, üstelik ikaz edilmesine rağmen bu tür beyanatlar vermesi o günlerde doğru ve samimi bir hareket olarak algılanmadı ve verdiği beyanat kamuoyunda büyük tepkilere neden oldu. Röportajın yayınlandığı gün üniversite öğrencilerinin gazete binasının önünde protesto gösterileri yapması⁹⁷ üzerine *Tan* gazetesi söyleşiyi yayınlamaktan vazgeçti.⁹⁸ Tutumundan ötürü partisi tarafından eleştirilen Karabekir ise meclis grubunda söz alarak, “*Atatürk’e dil uzatmayı aklından geçirmediyi*”⁹⁹ açıklamak zorunda kaldı. 1939 Nisan’ında yaşananlar, İnönü’nün Cumhuriyeti ve inkılâpları koruma konusunda üstlendiği misyonun ve Atatürk’e gösterilmesini istediği saygı ve hassasiyetin önemini göstermektedir.

⁹⁰ Us, *Hatıra Notları*, 294.

⁹¹ Aydemir, *İkinci Adam*, 45.

⁹² Metin Toker, “İnönü’nün Hatıra Defterinden Sayfalar”, *Hürriyet*, 26 Ocak 1974, 1 ve 14.

⁹³ Aydemir, *İkinci Adam*, 45.

⁹⁴ İnönü, *Hatıralar*, 327.

⁹⁵ “General Kâzım Karabekirle Mülâkat: General Diyor ki: Matbuat, Hâdiseleri Yeni Nesle Olduğu Gibi Nakletmelidir”, *Tan*, 3 Nisan 1939, 1 ve 4.

⁹⁶ Aydemir, *İkinci Adam*, 46.

⁹⁷ Kocabaş, *Millî Şef Yönetimi*, 79-80.

⁹⁸ 4 Nisan 1939’da, “Türk Gençliğinin Vakur Hassasiyeti Takdire Şayandır” başlığıyla bir yazı yayımlayan *Tan* gazetesi; önce yayınladıkları mülâkat üzerine bir grup üniversite öğrencisinin matbaalarına gelerek üzüntülerini dile getirdiklerini ve bu röportajın yayınlanmamasını kendilerinden rica ettiklerini yazmış, sonra da “*Gazete, sütunlarında çıkan her yazı ile bir fikirde olamaz. Biz fikirlerimizi mülâkatın intişamından sonraya bırakmıştık. Çünkü Atatürk’ün memlekete miras bıraktığı ve gençliğe emanet ettiği inkılâba sadık kalmağa and içenlerden biri de Tan’dır*” diyerek hem gençliğin gösterdiği hassasiyet üzerine bu mülâkatı kestiklerini duyurmuş hem de okurlarından kendilerini mazur görmelerini istemiştir (*Tan*, 4 Nisan 1939, 1).

⁹⁹ Turan, *İsmet İnönü*, 140.

İnönü ile eski muhaliflerin yol arkadaşlığı çok uzun sürmedi. Rauf Orbay 1942 Mart'ında Londra Büyükelçiliğine gitmeyi tercih etti. Ali Fuat Cebesoy, Refet Bele ve Adnan Adıvar da¹⁰⁰ çok partili hayata geçildikten sonra CHP'den ayrılarak Demokrat Partiye katıldılar. Karabekir ise İnönü ile birlikte yürümeye devam edip bir ara TBMM başkanlığına kadar yükseldi. Ancak o da "*Köy Enstitülerinin komünistlikle suçlanıp kapatılması yoluna gidilmesi gibi bir girişimde başlıca etkenlerden*" biri oldu.¹⁰¹

İnönü'nün yönetime gelir gelmez yürüttüğü bu "huzur ve uzlaşma" siyasetinin sebeplerini ise şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. İnönü'nün anılarında da bahsettiği üzere, yaklaşmakta olan savaş öncesi dâhilde emniyetin tesis edilmesi, ülkede barış ve huzur ortamı yaratılması gerekliydi.¹⁰²

2. Atatürk'e muhalif olan isimler, yeni dönemde kendisine de "*muhalif hale gelebilirler, onun yönetimini zor duruma sokabilirlerdi. Üstelik Atatürk'e muhalif olanların çoğu, genelde İnönü'den kaynaklanan sebeplerden ona muhalif hale gelmişlerdi.*"¹⁰³ Şu durumda, muhtemel bir muhalefetin önünün kesilmesi için onların kazanılması zorunluydu. Nitekim Yakup Kadri Karaosmanoğlu da bir kitabında bu noktaya temas etmiş ve "*İsmet Paşa, O'nun yakınında bulunanlardan, O'nun koruduğu, hoşlandığı kimselerden ortada hangi birini bırakmıştı? İsmet Paşa, yalnız Atatürk'ün çevresindekileri darmadağın etmekle kalmamış, bunlardan boşalan yerleri bir takım yeni kimselerle ve bir vakitler kendi yüzünden Atatürk'e dargın olanlarla doldurmuştu*"¹⁰⁴ şeklinde sitemkâr bir yorumda bulunmuştur.

3. Muhaliflerin Atatürk'ün şahsını ve dönemini hedef almaları mümkündür ki nitekim öyle oldu. O yüzden bu politika Atatürk'ün mirasının korunabilmesi için atılması elzem bir adımdı. Şevket Süreyya Aydemir, İnönü'nün bu hareketini "*uzak görüşlü bir basiret eseri*" olarak tanımlamaktadır.¹⁰⁵

4. "*Muhaliflerle barışmak, aynı zamanda "halk ile barışmak" olacaktır.*" Çünkü bu isimler halk tarafından sevilen kimselerdi.

5. Söz konusu kişiler, "*ehil ve kabiliyetli devlet adamları*"¹⁰⁶ idi. Dolayısıyla onlardan istifade etmek faydalı olabilirdi.

6. Barışma politikası, İnönü için kendi Millî Şefliğini pekiştirmede güzel bir araç olabilirdi.¹⁰⁷

7. Muhalifleri kazanmak ve onlara görevler vermek, siyasî tabanın genişlemesine katkı sağlayabilirdi.¹⁰⁸

Yakup Kadri de bu politikanın uygulanış sebepleri hakkında o günlerde kafasında bazı "şüpheler" oluştuğundan bahsetmektedir. Ona göre; İnönü ya "*eski muarızlarını kanadı altına almakla onların memlekette önemli bir çoğunluk teşkil eden taraftarlarına "Görüyorsunuz ya; bunlar bana değil, Atatürk'e karşı idiler. O öldükten sonra, işte, muhalefetten eser kalmadı"* demek istemişti. Ya da "*Fethi Okyar'ı adalet, Ali Fuat Cebesoy'u ulaştırma bakanlıklarına getirmekle hâlâ Atatürk'ün arkasından ağlayan Türk Milleti'ne O'nun açtığı büyük devrin devam etmekte olduğu hissini vermek maksadını*" gütmüştü. Yakup Kadri, bu husustaki son "kuruntusundan" ise şöyle söz etmektedir:

"Düşünüyordum ki, İsmet Paşa eski muarızlarıyla Atatürk'e dayanmaksızın tek başına uğraşamayacağını anladığı için böyle bir hoş geçinme yolu tutmuş ve bununla pek akıllıca bir harekette bulunmuştur. Zira, bu hareket ne kadar zoraki olursa olsun, ne gibi ard düşüncelere dayanırsa dayansın, iç politikada bir barış denemesi mânasına gelebilir ve Atatürk'ün ölümünden sonra sarsılması çok muhtemel olan devlet otoritesi de ancak bu suretle korunabilirdi."¹⁰⁹

¹⁰⁰ Eşi Halide Edip Adıvar da DP listesinden İzmir milletvekili seçilerek TBMM'ne girmiştir.

¹⁰¹ Turan, *İsmet İnönü*, 140.

¹⁰² İnönü, *Hatıralar*, 326-327.

¹⁰³ Kocabaş, *Millî Şef Yönetimi*, 82.

¹⁰⁴ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, 137.

¹⁰⁵ Aydemir, *İkinci Adam*, 46.

¹⁰⁶ Kocabaş, *Millî Şef Yönetimi*, 82.

¹⁰⁷ Uyar, *Tek Parti Dönemi*, 338-339.

¹⁰⁸ Zürcher, *Modernleşen Türkiye*, 269.

¹⁰⁹ Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl*, 138.

İnönü'nün takip ettiği politikanın arka planında, yukarıda belirtilen tüm nedenlerin az ya da çok elbette etkisi vardır. Ancak dönemin önemli tanıklarından biri olan ve İnönü'ye "bir zamanlar" yakınlığıyla bilinen Yakup Kadri'nin işaret ettiği noktalar da göz ardı edilemeyecek bir önemi haizdir.

Gezinin Dördüncü Günü (5 Mart 1939)

İnönü'nün, 5 Mart Pazar günü yaptığı tek faaliyet Kadıköy'de oturan kız kardeşi Seniha Hanım'ı ziyaret etmek oldu. İnönü bu ziyaret kapsamında öğlen 12.00'de Kabataş'tan arabalı vapurla Üsküdar'a geçerek Kadıköy'deki kardeşine gitti. Saat 14.00 gibi de Moda'dan motorla Dolmabahçe Sarayı'na geri döndü. Bu kısa gezi sırasında Üsküdar ve Kadıköy halkının tezahüratlarıyla karşılandı.¹¹⁰ Mevhibe Hanım da aynı günün gecesi, Tepebaşı'nda Şehir Tiyatrosunun sahnelediği "Bir Muhasip Aranıyor" isimli piyesi (komedi) izledi.¹¹¹

Gezinin Beşinci Günü (6 Mart 1939)

İnönü'nün 6 Mart Pazartesi günkü ilk durağı İstanbul Üniversitesi idi. Millî Şef, sabahın erken saatlerinden itibaren üniversitenin bahçesini ve Beyazıt Meydanı'nı dolduran gençlerin, vatandaşların bulunduğu alana saat 10.15'te ulaştı. Kendisine yaverlerinin yanı sıra Faik Öztrak, Lütfi Kırdar, Ömer Halis Bıyıktay, Kemal Gedeleş gibi isimler eşlik etti. Heyeti, İstanbul Üniversitesi Rektörü Cemil Bilsel, dekanlar ve profesörler kapıda karşıladı. İnönü, bir müddet Bilsel'in odasında dinlendikten sonra sınıfları dolaştı. Hukuk Fakültesinden Prof. Tahir Taner, İktisat Fakültesinden Joseph Dobretsberger ve Fizyoloji Enstitüsünden Doç. Dr. Sadi Irmak'ın derslerine girdi. Sınıflarda öğrencilerin arasında oturarak, tıpkı Atatürk gibi, kısa bir süre bu dersleri dinledi. Sonrasında büyük kabul salonuna geçerek Rektör Bilsel ve bazı öğretim üyeleriyle sohbet etti, onlardan üniversite hakkında bilgi aldı. Saat 11.00'e gelince de büyük salonun balkonuna çıkarak günlerdir merak ve heyecanla beklenen nutkunu okudu.

İnönü, radyo ile bütün memlekete, hoparlörler ile de bahçede ve meydanda toplanan vatandaşlara ulaştırılan konuşmasında evvela Türk gençliğine seslendi. Onlara, İstanbul Üniversitesinin kıymetinden, Cumhuriyet hükûmetinin ilk günden itibaren en büyük hedefinin kurumu mükemmelleştirmek olduğundan ve üniversitenin eksiklerinin mutlaka tamamlanacağından bahsetti. Üniversitelilerin çalışkan ve idealist olmasının vatanın istikbali için büyük temel teşkil ettiğini söyledikten sonra da "*Bilmenizi isterim ki, ahlâk ve karakter sağlam olmadıkça, cemiyette esaslı bir hizmet görmeğe imkân yoktur. Cemiyetin kudret ve ehemmiyeti, vasatî ahlâk ve karakterin yüksek kıymetine, her faktörden ziyade bağlıdır*" diyerek gençlere sağlam ahlâk ve karakter vurgusunda bulundu.

Konuşmasının devamında, vatandaşlarla memleket meselelerini görüşmenin kendisi için büyük bir zevk olduğunu, halkın sorunlarını samimiyetle anlatmasından memnuniyet duyduğunu söyledi. İstanbul halkına gösterdiği yoğun ilgi ve tezahürattan ötürü de teşekkür etti.

Millîte seslendiği bölümde ise dünyanın içinde bulunduğu durumu ele aldı. İnönü, böyle bir süreçte ayakta kalabilmenin tek formülünün birlik olmaktan geçtiğini ve Türk milletinin bu kuvvete sahip olduğunu şu ifadelerle dile getirdi:

"Türk milleti, her türlü nifak tesirlerinden uzak ve salim bir birlik ve beraberlik havası içinde kendini göstermektedir. İnsaniyetin geçirdiği buhran içinde birçok milletler, ufuktaki hadiseler, bilhassa kendi içlerindeki nifak ve zâftan dolayı, ızdırabla bakıyorlar. Türk milleti, beynelmilel siyasetin yarın için beklenmedik hâdiseler hazırlanması ihtimali karşısında, her türlü nifaktan masun ve müteneffir bir halde, kendine güvenir vaziyettedir. Milletler için en büyük kuvvet, her silâhtan keskin, her kudretten üstün en büyük kuvvet, kendi evlâdları arasındaki birlik kuvvetidir."

İnönü, hitabının sonraki kısmında parti işlerinden de bahsetti. Bu hususta, "*CHP, şimdiden memleketin bütün menfaatlerini ve bütün evlâdlarını kucaklayan bir siyasî aile haline gelmiştir. Vatandaşlar, büyük Partinin teşkilatı içinde, her türlü hizmet ve inkişaf imkânını bulmaktadırlar...*" diyerek parti teşkilatının tüm vatandaşlara açık olduğuna ve onların artık daha geniş bir hizmet sahası bulacaklarına dikkat çekti. Daha önce de bahsedildiği üzere İnönü parti üyeliği, çalışmaları ve teşkilat konularına 9 Kasım 1938'te yapılan CHP Kastamonu İl Kongresi'nde de

¹¹⁰ "İnönünün dünkü gezintisi", *Cumhuriyet*, 6 Mart 1939, 1; Dün Kadıköyüne geçen Millî Şef halk tarafından şiddetle alkışlandı", *Son Posta*, 6 Mart 1939, 1; "İnönü'nün Dünkü Tetkikleri", *Son Telgraf*, 6 Mart 1939, 1.

¹¹¹ "Bayan İnönü", *Son Posta*, 6 Mart 1939, 11; "İnönü'nün Dünkü Tetkikleri", *Son Telgraf*, 6 Mart 1939, 1.

değindi. Nitekim burada da benzer noktalara vurgu yaparak, huzur ve istikrar içinde bütün vatandaşların samimi hizmetlerinden istifade edileceğinin altını çizmiştir.

“İstikrar bulmuş millî bir varlıktan ve feyizli inkılaplarla teşekkül etmiş yeni cemiyetin emniyet ve huzurundan” bahsedebiliyor olmanın ana sebebinin “on beş senelik Atatürk idaresinin müspet neticesi” olarak gösteren İnönü, gençlere “Atatürk’ün ebedî adını hep beraber yüreklerimizden taşıyan sevgi ve tazim hisleriyle yâdedelim. Onun hatırasına karşı samimiyet tezâhüratımızla yeryüzü göklere kadar bir daha çınlasın” sözleriyle seslenerek nutkunu milletine yaptığı birlik ve beraberlik çağrısıyla noktaladı. Rektörün odasında kısa bir süre dinlendikten sonra da saat 11.30’da üniversiteden ayrıldı. Öğrencilerin tezahüratları eşliğinde Dolmabahçe Sarayı’na geri döndü.¹¹²

İnönü’nün İstanbul Üniversitesinde gençliğe ve bütün vatandaşlara hitaben yaptığı konuşma büyük ses getirdi. Ertesi günkü gazetelerde “İnönü ve Gençlik” üzerine pek çok yazı yayımlandı. Kimi gazeteciler bu ziyaretin gençlik üzerinde yarattığı bayram havasından kimi İnönü’nün etkileyici üslup ve konuşmasından kimi de verdiği mesajların öneminden bahsetti. Örneğin bu ziyaretin etkisini *Cumhuriyet* gazetesinden Nadir Nadi, “Atatürk’ün aramızdan ayrıldığı günden beri yüreği kan ağlayan Türk gençliği, dün ilk defa olarak içten gelen bayram saatleri yaşadı...”,¹¹³ *Haber Akşam Postası*’ndan Nizamettin Nazif de “Bugün İnönü, geçmiş tarihten giydiği millî kahramanlık hil’atına bugünkü tarihin en parlak şerefini katmıştır. Bugün, mabut Şef Atatürk’ün fâni âlemden ayrılmasından doğan matemün üniversitede bittiği gündür” cümleleriyle tarif etti.¹¹⁴ *Ulus*’tan Burhan Belge, “...Bu üniversite nutku, bizleri o kadar birden bire avladı ve gönüllerimizi öylesine sıyrıp geçti ki, bu tatlı, müessir ve terbiye edici sohbetlerini bizden esirgememesini (İnönü’den) rica” ederken,¹¹⁵ *Yeni Sabah*’tan Hüseyin Cahit Yalçın da “İsmet İnönü, her zamanki gibi lüzumsuz tafsilattan uzak, canlı, ciddî ve müessir sözlerle hepimizin kalbine ve ruhuna nüfuz etmek kudretini bir kez daha gösterdi... Bütün memleketteki bu ümit, emniyet ve itimat havasını yaratan bizzat İsmet İnönü’dür. Onun yüksek görüşü bütün kalpleri birleştirdi...” ifadeleriyle konuşmanın kendisinde yarattığı etki ve memnuniyetten söz etti.¹¹⁶ “Bu nutuk yeni bir nur gibi ortalığı aydınlatmakta, Türkiye Cumhuriyetinin takip edeceği terakki ve tekâmül yolunu bütün vuzuhu ile göstermektedir” diyen Zekeriya Sertel, konuşmadan küçük alıntılar yaptığı *Tan* gazetesindeki yazısında İnönü’nün işaret ettiği noktalara değinerek bunların “Türk demokrasinin inkişâf tarihinde yeni bir sayfa” açacağından bahsetti.¹¹⁷ Aynı gazetede benzer bir vurgu yapan Sabiha Sertel de “Bu nutkun içinde İnönü’nün, dâhilde takip ettiği siyasetin derin umdelerini, Cumhuriyetin tekâmülüne vereceği istikameti” bulabileceğimizi yazdı.¹¹⁸

Üniversiteden Dolmabahçe Sarayı’na dönen İnönü, burada bir müddet dinlenip yemeğini yedikten sonra saat 13.00’te bu kez de Çatalca’ya doğru hareket etti. Kendisine eşi ve yaverlerinin yanı sıra Faik Öztrak, Lütfi Kırdar, Sadrettin Aka, İsmail Hakkı Tekçe, Kemal Gedeleş, Süreyya Anderiman, Ömer Halis Bıyıktaş, Vedid Uzgören ve Fikret Atlı eşlik etti. İnönü, Edirnekapı’dan itibaren yol boyunca dizilen halkın yoğun ilgisi ve “Yaşa, var ol, Millî Şef” tezahüratlarıyla karşılaştı. Halkın gösterdiği coşkuya kayıtsız kalamayan cumhurbaşkanı, otomobilini sık sık durdurarak gelenleri selamlamaya ve iltifatlar etmeye çalıştı.

Çatalca’da, gençlerin kurduğu amatör bir bando takımı ile karşılanan İnönü doğrudan garnizon komutanlığına gitti. Burada kendisini karşılayan yüksek rütbeli subaylarla görüştü. Hatta bir ara Çorlu’dan gelen Korgeneral Salih Omurtak’ı da huzuruna kabul etti. Sonrasında da komutanlık binasının alt katına konulan bir masanın başına geçerek, talebi üzerine yanına getirilen Çatalcalı köylüleri dinledi. Köylüler ziraat aletleri olmadığından, parasızlıktan dolayı bunları istedikleri gibi temin edemediklerinden, yeni yollar yapılması gerektiğinden vs. bahsettiler. O da gelenlere bunları tetkik edeceğini ve ilgileceğini söyleyerek görüşmeyi bitirdi. İnönü, Çatalcalıların dertlerini dinledikten sonra ise yine yollara dökülen kasabalı ve köylülerin coşkulu haykırışları ve alkışları arasında Silivri’ye geçti.

¹¹² “Millî Şefin Büyük Nutku”, *Cumhuriyet*, 7 Mart 1939, 1, 6-7; “Millî Şef üniversiteyi ziyaret etti, İstanbulun köylerini gezdi”; *Akşam*, 7 Mart 1939, 1 ve 7; “Millî Şefin dün sabahki nutku”, *Son Posta*, 7 Mart 1939, 11; “Millî Şef İsmet İnönü Bu Sabah Üniversitede Gençliğe Mühim Bir Hitabe İrad Etiler”, *Son Telgraf*, 6 Mart 1939, 6; “Millî Şef’in millete yüksek hitapları”, *Ulus*, 7 Mart 1939, 1; “Cumhurreisimiz İnönü Üniversite gençliği tarafından coşkun tezahüratla karşılandı”, *Vakit*, 7 Mart 1939, 7.

¹¹³ Nadir Nadi, “İnönü Gençlik Arasında”, *Cumhuriyet*, 7 Mart 1939, 1 ve 9.

¹¹⁴ Nizamettin Nazif, “İnönü ve gençlik”, *Haber Akşam Postası*, 6 Mart 1939, 2.

¹¹⁵ Burhan Belge “Üniversite Nutku”, *Ulus*, 7 Mart 1939, 2.

¹¹⁶ Hüseyin Cahit Yalçın, “Üniversite Nutku”, *Yeni Sabah*, 7 Mart 1939, 1 ve 3.

¹¹⁷ Zekeriya Sertel, “Millî Şefin Yeni Nutku Karşısında”, *Tan*, 7 Mart 1939, 1 ve 10.

¹¹⁸ Sabiha Zekeriya Sertel, “İsmet İnönü’nün Üniversite Kursüsünden Millete Hitabesi”, *Tan*, 7 Mart 1939, 5.

Silivri'de kaymakam, parti mensupları ve vatandaşlar tarafından karşılanan İnönü, kasabayı dolaştıktan sonra hükümet konağına gitti. Burada da Silivrililerle buluştu. Onların kredi, traktör, harman makinesi ile ekecek toprağa duydukları ihtiyaçları dinleyerek notlar aldı. Faik Öztrak ve Lütfi Kırdar'a bazı konularda direktifler verdi. İlçedeki temaslarını bitiren İnönü saat 18.00'de Silivri açıklarında bekleyen Savarona yatına geçti. Tetkik gezisini takip eden gazetecileri de yanına alarak saat 22.00'de Dolmabahçe'ye ulaştı.¹¹⁹ İnönü'nün dönüş yolunda gazetecileri yanına alıp Savarona yatında onlarla birlikte akşam yemeği yemesi ise ertesi günkü gazetelerde büyük bir iltifat olarak yorumlandı. Haber, basın mensupları tarafından memnuniyet ve takdirle okurlara bildirildi.

Gezinin Altıncı ve Son Günü (7 Mart 1939)

İnönü, İstanbul'daki son gününde öğleye kadar istirahat etti. Öğlen saat 12.00'de de Saray'dan çıkarak Ayazağa Kasrı'ndaki Süvari Binicilik Okuluna gitti. Bu ziyaretinde kendisine yaverleriyle birlikte Faik Öztrak, Lütfi Kırdar, Süreyya Anderiman gibi isimler eşlik etti. Heyeti, Okul Komutanı Kurmay Albay Saim Önhon ve talim heyeti karşıladı. Bir zamanlar harabe halinde olan Ayazağa Kasrı, İnönü'nün başbakanlığı döneminde tamir edilerek Binicilik Okulu haline getirilmişti. Atlara ve biniciliğe düşkünlüğü ile bilinen İnönü, kendi döneminde kurulan bu okulu büyük bir merak ve beğeniyle gezdi. Kendi izniyle "İnönü" adı verilen binicilik alanını (manej), asteğmen dairelerini, dershaneleri, gazinoları ve koğuşları tetkik ettikten sonra da okulun faaliyetleri hakkında yetkililerden bilgi aldı. Bu esnada kendisine, binicilik takımımızın 1938 yılında Roma'da yapılan müsabakada kazandığı "Mussolini Altın Kupası" ve alınan diğer ödüller gösterildi. Takımın 25 Martta Nis'e hareket edeceği, buradan da Roma, Brüksel ve Bükreş'e geçerek müsabakalara katılacağı anlatıldı.¹²⁰ Elde edilen başarılarından büyük memnuniyet duyan İnönü, okul komutanı Saim Önhon'a tebrik ve teşekkürlerini iletip okulun hatıra defterini imzaladı. Saat 13.30 gibi de beraberindekilerle birlikte okuldan ayrıldı.

Süvari Okulundan büyük bir memnuniyetle Dolmabahçe Sarayı'na dönen İnönü, burada bir müddet dinlendi. Saat 17.00'de ise bu kez motorla Kasımpaşa'ya geçerek Haliç Tersanesi'ni ziyaret etti. Millî Şef'i tersanede, Deniz Kumandanı ve yüksek rütbeli subaylar karşıladı. İnönü ve maiyetindekiler tersanede inşa halinde olan iki denizaltıyı inceledi, yetkililerden bilgi aldı. Tersanenin diğer kısımlarını gezip gerekli incelemeleri yaptıktan sonra da tekrar Saray'a geçti.¹²¹

Bir haftaya yakın bir süre İstanbul'da kalan İnönü, tersane ziyaretiyle birlikte gezisini tamamlamış oldu. Akşam yemeğini Saray'da yiyen İnönü ve eşi, aynı günün akşamı saat 21.15'de de kendilerine tahsis edilen "Suat" vapuruyla Dolmabahçe Sarayı'ndan ayrıldı. Vapurda kendisine yaverlerinin yanı sıra Faik Öztrak, Lütfi Kırdar, Ömer Halis Bıyıktay, Kemal Gedeleş, Süreyya Anderiman, Vedid Uzgören, Fikret Atlı, erkek kardeşi Hasan Rıza Bey, Salih Omurtak ve Bilecik milletvekili Salih Bozok eşlik etti. İnönü, kısa vapur yolculuğu sırasında muhtelif kişilerle, özellikle de Salih Bozok ile sohbetler etti, eski hatıralarından bahsetti. Millî Şef'i, Haydarpaşa İskelesi'nde vilayet ve belediye erkânı, kara, deniz ve hava kuvvetlerine mensup yüksek rütbeli subaylar dışında Sadrettin Aka, Cemil Bilsel, Abidin Özmen, Fethi Okyar, Rauf Orbay, Ali Fuat Cebesoy, Cafer Tayyar Eğilmez gibi isimler ile kalabalık bir halk kitlesi karşıladı. İnönü, kendisini uğurlamaya gelenlerle tek tek vedalaştı.¹²² Yoğun sevgi gösterisi ve alkışlar arasında trene binen¹²³ İnönü çifti saat 22.00'de Haydarpaşa Garı'ndan ayrıldı.¹²⁴

Cumhurbaşkanı Ankara Garı'na 8 Mart Çarşamba sabahı saat 10.40'ta ulaştı. Garda kendisini Abdülhalik Renda, Refik Saydam, Fevzi Çakmak, Nevzat Tandoğan dışında vekiller, askerler ve kalabalık bir halk kitlesi karşıladı. Bu

¹¹⁹ "İnönü Çatalca ve Silivride", *Cumhuriyet*, 7 Mart 1939, 1 ve 9; "İnönü, dün çiftçinin toprak ihtiyacile meşgul oldular", *Akşam*, 7 Mart 1939, 8 ve 13; "Millî Şef dün Çatalca ve Silivri'de tetkikler yaptı", *Son Posta*, 7 Mart 1939, 1 ve 10; "Şef, Çatalca ve Silivride Köylüleri Dinledi", *Tan*, 7 Mart 1939, 7; "Sevgili Reiscumhurumuz Trakya'da da bir tetkik seyahati yaptılar", *Yeni Sabah*, 3-4; "Cumhurreisimizin Silivri ve Çatalcadaki tetkikleri", *Vakit*, 7 Mart 1939, 10.

¹²⁰ 17 atla yarışmaya katılacak binicilik takımımızın Nis'e hareket edeceğine dair bk. "Kahraman binicilerimiz Nis müsabakalarına harekete hazırlanıyorlar", *Son Posta*, 9 Mart 1939, 1.

¹²¹ "Şefin Dünkü Tetkikleri: Cumhur Reisimiz Süvari ve Binicilik Okulu ile Tersaneyi ziyaret etti", *Cumhuriyet*, 8 Mart 1939, 1 ve 7; "İnönü dün binicilik mektebini ve tersaneyi ziyaret ettiler", *Akşam*, 8 Mart 1939, 1 ve 8; "İnönü, Binicilik Mektebini ve Haliç Tersanesini Gezdi", *Tan*, 8 Mart 1939, 1; "İnönü Dün Süvari Binicilik Okulunu Ziyaret Etti", *Yeni Sabah*, 8 Mart 1939, 1.

¹²² Vedalaşma sırasında bilhassa Fethi Okyar ile samimi bir şekilde sohbet ettiğine dair, "Millî Şef Ankarada", *Son Posta*, 8 Mart 1939, 11.

¹²³ Dâhiliye Vekili Faik Öztrak da aynı trenle Ankara'ya dönmüştür.

¹²⁴ "İnönü büyük tezahürat içinde dün akşam Ankaraya gitti", *Cumhuriyet*, 8 Mart 1939, 1 ve 7; "Reiscumhur dün akşam Ankaraya hareket ettiler", *Akşam*, 8 Mart 1939, 1; "Millî Şef İnönü Ankara'da", *Haber Akşam Postası*, 8 Mart 1939, 1 ve 4; "Millî Şef Ankarada", *Son Posta*, 8 Mart 1939, 1 ve 11; "Millî Şef Ankaraya Döndüler", *Tan*, 8 Mart 1939, 1; "İnönü bugün şehrimize şeref veriyor", *Ulus*, 8 Mart 1939, 1; "Cumhurreisimiz İnönü Dün Gece Ankaraya Hareket Etiler", *Vakit*, 8 Mart 1939, 1 ve 6.

arada Türkkuşu'nun altı uçaklık bir filosu da sabahın erken saatlerden itibaren şehrin üzerinde uçuşlar yaptı ve İnönü'yü vilayet hududunda karşılayarak selamladı.¹²⁵ Ankara'ya varır varmaz çalışmalarına başlayan İnönü'nün yaptığı ilk iş ise yaklaşmakta olan genel seçimi konuşmak üzere Parti Umumi İdare Heyetini toplamak oldu.¹²⁶

Sonuç

İsmet İnönü, Atatürk'ten sonra cumhurbaşkanı olmanın verdiği zorluğun ve onun bıraktığı yerden sorumlulukları üstlenmenin omuzlarına bindirdiği yükü Çankaya'ya çıktı. Ülkesini huzur ve barış içinde ayakta tutabilmek, otoritesini sağlamlaştırmak ve vatandaşların sorunlarını tespit edip çareler bulabilmek için ilk günden itibaren yoğun bir mesaiye girişti. İnönü, halkla arasındaki bağı güçlendirmek, ona ulaşmak ve dertlerine derman olabilmek amacıyla da hemen yurt gezilerine çıktı. Eylül 1937'de başbakan olarak ayrıldığı İstanbul'a bir buçuk yıl sonra cumhurbaşkanı olarak geri dönen İsmet İnönü, 15-26 Mart 1939 tarihleri arasında yapılacak genel seçimler öncesi gerçekleştirdiği ve altı gün süren bu ilk İstanbul ziyaretine büyük önem attetti. Gezinin güzel ve verimli geçmesi için programı titizlikle hazırlanmış, kapsamlı, İstanbul halkını kucaklayan ve topluma olumlu mesajlar veren bir tanışma planlanmıştı.

Cumhurbaşkanı, İstanbul gezisi boyunca sergilediği samimi, neşeli tavırlarıyla ve mesajlarıyla takdir toplamayı başarırken, yepyeni bir dönemin başladığının ipuçlarını vermeyi de ihmal etmedi. Ayağının tozuyla hiç dinlenmeden halkla yüz yüze yaptığı görüşmelere basın yakın ilgi gösterdi. Dönemin önemli köşe yazarları tarafından çoğunlukla abartıya kaçan ifadelerle kaleme alınan yazılarda İnönü'nün bir halk adamı, çalışkan bir insan ve iyi bir devlet başkanı olduğu vurgulandı. İnönü elbette disiplinli, prensipli, çalışkan ve sayılan bir cumhurbaşkanıydı. Ancak bu yazılarda dikkat çeken husus, İstanbulluların sanki ilk defa bir devlet başkanı görüyormuş ve ona derdini anlatıyormuş gibi bir hava yaratılmasıydı. Oysaki bu ülkede; kurduğu partiye *Halk* adını veren, inkılaplarının özünü *Halkçılık* anlayışıyla oluşturan, her fırsatta halkın arasına karışan, vatandaşlarının dertlerini sabırla, usanmadan dinleyerek çözümler bulmaya çalışan bir Atatürk gerçeği vardı. Dolayısıyla İnönü'nün halkla buluşmasını bir ilkmış gibi büyük övgülerle ve heyecanla aktaran gazetecilerin tavır ve samimiyetleri sorgulanmaya muhtaçtır.

İstanbul gezisinin üçüncü gününe damga vuran faaliyet ise Dolmabahçe Sarayı'ndaki resepsiyondur. Aslında bu, İnönü'nün ilk daveti değildi. Daha önce de Ankara'da çay ziyafetleri vermiş, devletin çeşitli kademelerindeki memurlarla bir araya gelmişti. Fakat İstanbul'dakinin farkı, Millî Mücadele ve Atatürk dönemlerinde yaşanan çeşitli anlaşmazlıklar yüzünden siyasal alanın dışında bırakılmış bazı eski muhaliflerin de çaya davet edilmiş olmasıydı. Çünkü İnönü bu süreçte bir yandan kendisine karşıtlıklarıyla bilinen isimlerin üstünü çizip onları meclis dışı bırakmayı, diğer yandan da kendisiyle uzlaşma sağlayan kişilerin meclise girmelerini, önemli görevlere getirilmelerini arzu etmişti. Onun bu politikasının arka planında; yaklaşmakta olan savaş öncesi ülkede bir huzur ve uzlaşma ortamı yaratmak, kendi kadrosunu oluşturarak otoritesini tesis etmek, *Millî Şefliği*ni güçlendirmek, arkasında muhalif güç bırakmamak, toplumda sevilen ve sayılan kişilerin desteğini alarak partisinin siyasal tabanını genişletmek ve en önemlisi de Atatürk'ün şahsının ve döneminin tartışma konusu yapılmasını önlemek gibi nedenler yatmaktaydı.

İnönü'nün takip ettiği politika, onun gücünü, tartışılmaz genel başkanlığını ve şefliğini pekiştirmeye yaradı. İstanbul gezisi sonrası yapılan 1939 genel seçimlerinde kendi belirlediği adaylardan oluşan TBMM bunun en somut örneklerinden biri oldu. Ancak eski muhaliflerle olan birlikteliğinin fazla uzun sürmediği, kiminin yurt dışına gitmeyi kiminin de çok partili hayata geçiş sürecinde muhalif partiye geçmeyi tercih ettiği de hatırlanması gereken bir gerçektir.

¹²⁵ "İsmet İnönü Ankarada", *Cumhuriyet*, 9 Mart 1939, 1; "Cumhurreisimiz Ankarada hararetle karşılandı", *Son Posta*, 9 Mart 1939, 11; "İnönü Ankarada Büyük Tezahüratla Karşılandı", *Tan*, 9 Mart 1939, 1; "Millî Şef İnönü dün Ankara'ya döndüler", *Ulus*, 9 Mart 1939, 1; "Reisicumhur Ankarada: Millî Şef istasyonda hararetle karşılandı", *Vakit*, 9 Mart 1939, 1.

¹²⁶ "Millî Şefimiz Ankarada", *Yeni Sabah*, 9 Mart 1939, 1.

Finansal Destek ve Teşekkür/Grant Support and Acknowledgement	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması/Conflict of Interest	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The author has no conflict of interest to declare.

KAYNAKÇA

Arşivler

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Resmi Yayınlar

Cumhurbaşkanlığı Tarihi 1923-2005. Cumhurbaşkanlığı, Ankara, 2005.

Telif Eserler

Akın, Nur Özmel. *Rauf Orbay'ın Londra Büyükelçiliği 1942-1944*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 1999.

Aydemir, Şevket Süreyya. *İkinci Adam, C. II (1938-1950)*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1967.

Balcı, Merve. *Muharrir Hanım-Halide Edip Adıvar'ın Gazete ve Dergi Yazıları 1897-1925*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2019.

Balkaya, İhsan Sabri. *Ali Fethi Okyar (29 Nisan 1880-7 Mayıs 1943)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2005.

Bilâ, Hikmet. *CHP 1919-1999*. İstanbul: Doğan Kitap, 1999.

Cebesoy, Ali Fuat. *Siyasi Hâtıralar*. II. Kısım, İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları, 1960.

Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-1940. Cilt 1, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002.

Giritlioğlu, Fahir. *Türk Siyasî Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin Mevkii*. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1965.

Gözler, Kemal. *Türk Anayasaları*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, 1999.

Gülen, Ahmet. "Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün İlk Yurt Gezisi ve Yankıları", *Ankara Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 67 (Güz 2020), 265-288.

Günergun, Feza. "Adnan Adıvar'ın Bilim Tarihi Çalışmaları: Osmanlı Türklerinde İlim'den Önce ve Sonra", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 7/2 (2006-Adnan Adıvar Özel Sayısı), 13-54.

İnönü, İsmet. *Hatıralar*. 2. Kitap, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1987.

Karabekir, Kâzım. *Günlükler (1906-1948)*. Yay. Haz. Yücel Demirel, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. *Politikada 45 Yıl*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.

Kocabaş, Süleyman. *1923'den 2023'e Türkiye Türkiye Cumhuriyeti Devleti Tarihi V, İnönü Dönemi Millî Şef Yönetimi ve Demokrasiye Geçiş 1938-1950*. İstanbul, Bayrak Matbaacılık, 2009.

Kocahanoğlu, Osman Selim. *Atatürk-Rauf Orbay Kavgası-Kurtuluş, Kuruluş ve Sonrası....* İstanbul: Temel Yayınları, 2012.

Koçak, Cemil. *Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938-1945)*. Cilt 1, İstanbul: İletişim Yayınları, 1986.

Orbay, Rauf. *Cehennem Değirmeni-Siyasî Hatıralarım*. Cilt 2, İstanbul: Emre Yayınları, 1993.

Şimşir, Bilâl N. *Atatürk'ün Hastalığı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.

Tınal, Melih. "İsmet İnönü'nün Kuzey Anadolu Ziyaretine İlişkin Gözlemler (6-13 Aralık 1938)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10/52 (Ekim 2017) 436-442.

Turan, Şerafettin. *İsmet İnönü, Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.

Uran, Hilmi. *Hâtıralarım*. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1959.

Us, Asım. *Hatıra Notları*. Yay. Haz. İsmail Dervişoğlu, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2012.

Uyar, Hakkı. *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*. İstanbul: Boyut Kitapları, 1998.

Yetkin, Çetin. *Karşıdevrim 1945-1950*. Ankara: Otopsi Yayınları, 2002.

Zürcher, Eric Jan. *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.

Sürelİ Yayınlar

Akşam

Cumhuriyet

Haber Akşam Postası

Hürriyet

Son Posta

Son Telgraf

Tan

Ulus

Vakit

Yeni Sabah

EKLER

T. C.		BASBAKANLIK CUMHURİYET ARŞIVI	3
BAŞVEKÂLET HUSUSİ KALEM MÜDÜRLÜĞÜ			SİPRE HAYAT
Sayı :			

Istanbul Valiliğine

1 - ReisiCumhur bu gece saat yirmi ikide İstanbula hareket edecektir . Muvasalatında emniyet tertibatı haricinde hiç bir merasim yapılmamasını emir buyurdular . Valiler mensub oldukları vilâyet istasyonlarında kendilerini selâmlıyacaklardır . Rittabi Haydarpaşa garında İstanbul Erkânı hükûmeti ve askeriyesi tarafından selamlanacaklardır .

2 - Doğruca Dolmabağçeğe geçeceklerdir . Evvelce görüştüğümüz gibi Dolmabağçe rihtımına yanaşacak kabiliyette bir Akay vapuru tahsis edilmelidir .

3 - Perşembe günü saat onbeşten itibaren İstanbulun yakın kazalarının altısına mensub muhtelif mesleklerden seçilmiş vatandaşlardan mürekkep hey'etleri ayrı ayrı Dolmabağçede kabul ederek kendileri ile görüşeceklerdir . Zaman kâfi gelmezse başka bir zamanda İstanbul Parti Merkezinde bu görüşmelere devam edeceklerdir . Veyahut Parti merkezinde görüşmek üzere ayrıca bir vesile bulunacaktır .

4 - Cumairtesi günü öğleden sonra Dolmabağçede aileli bir çay vermeleri muhtemeldir . Buna göre kendilerinden istizan efilmesi muvafaktır .

5 - İstanbulun uzak kazalarına yapılacak tetkik seyahatlerinin şekil ve zamanını kendileri ayrıca emir buyuracaklardır .

6 - İstanbul halkına yapacakları hitabenin yerini tensib buyurdular . Ona göre emniyet tertibatı alınması tabiidir .

7 - 1.3.1939 gün ve Hususi Kalem 2 sayılıdır .

Başvekil

030	10			2	12	16
-----	----	--	--	---	----	----

1-
A.T.A.

Sifrettim 1.3.1939 S-18-12
Bedri Kuyucu

Milli Şef İsmet İnönü Haydarpaşa garından çıkarılırken kendisini istikbal eden halkı Selâmlıyorlar

Yeni Sabah, 3 Mart 1939, 1.

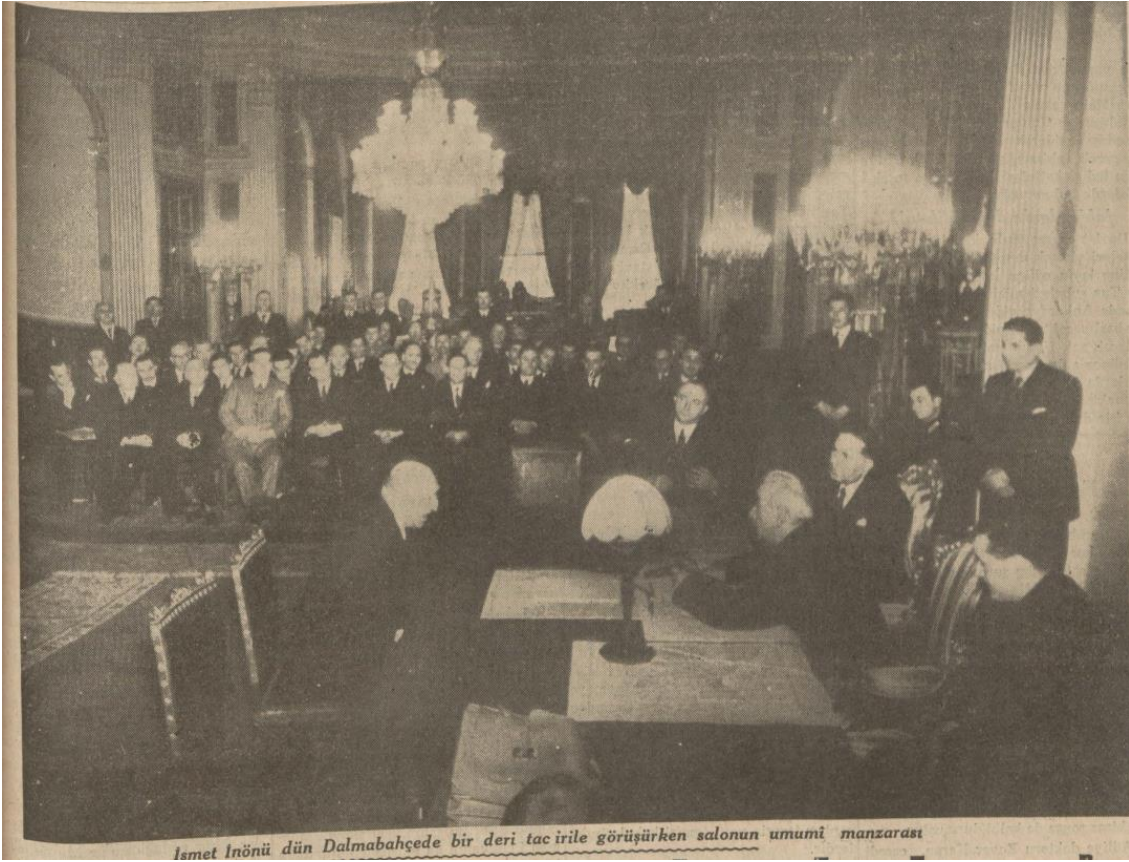

Milli Şef Refikaları ve Bolu mebusu Fethi Okyar istasyondan çıkarılırken

Yeni Sabah, 3 Mart 1939, 1.

Ulus, 4 Mart 1939, 1.

Cumhuriyet, 4 Mart 1939, 1.

Yeni Sabah, 5 Mart 1939, 1.

Tan, 5 Mart 1939, 1.

Cumhuriyet, 7 Mart 1939, 7.

Cumhuriyet, 7 Mart 1939, 7.